

HENRYK MACHAJEWSKI

**STUDIUM
HISTORYCZNO – URBANISTYCZNE
ŚRODY WIELKOPOLSKIEJ**

Część II - archeologia

Poznań 2009

Spis treści:

1. Lokalizacja i środowisko naturalne	2
2. Stan zachowania źródeł archeologicznych	3
3. Obszar Środy Wielkopolskiej w pradziejach	9
4. Obszar Środy Wielkopolskiej od średniowiecza po początek czasów wczesnonowożytnych	14
5. Strefy osadnicze wpisane dotychczas do rejestru zabytków.....	21
6. Główne skupiska występowania pozostałości po dawnym osadnictwie oraz strefy osadnicze proponowane do wpisania do rejestru....	23
7. Dawne obiekty sakralne i cmentarne w Środzie Wielkopolskiej.....	26
8. Stan zachowania stanowisk archeologicznych oraz główne elementy destrukcyjne zagrażające ich zachowaniu.....	31
 Katalog stanowisk archeologicznych.....	 33
Bibliografia	92

1. Lokalizacja i środowisko naturalne

Środa Wielkopolska jest położona w regionie będącym fragmentem południowo – zachodniej części Równiny Wrzesińskiej lub inaczej ujmując Równiny Poznańsko – Średzkiej (por. T. Bartkowski 1968, s. 107) wchodzącej w skład rozległego pasma Pojezierza Wielkopolskiego (J. Kondracki 1992, s. 96 – 98, ryc. 9). Miasto ulokowało się u zbiegu dwóch niewielkich rzek, a mianowicie Strugi Średzkiej i Moskawy, łączących się tuż na obecnej jego południowo – wschodniej rubieży. Wody tych rzek, dalej przyjmującej nazwę Moskawy, w rejonie wsi Kępa Mała i Kępa Duża uchodzą do Warty. Wyjątkowa wartość siedliskowa pradolin tych rzek, co w przypadku Średzkiej Strugi odzwierciedla przebogałe środowisko naturalne obecnie nazywane „Bagnami Średzkimi”, a Moskawy warunki sprzyjające do zbudowania zbiornika retencyjnego, nazywanego „Jeziołem Średzkim”, wzbogacona gęstą siecią cieków wodnych, opartą zasadniczo na Żrenicy i Topolskim Strumieniu, przecinającymi ich międzyrzecze, stanowiła niewątpliwie jeden z ważniejszych naturalnych czynników umożliwiających rozwój tej miejscowości. Konkludując, obszar dawnej Środy Wielkopolskiej był limitowany na południu pradoliną Średzkiej Strugi, na wschodzie Moskawy, a na północy siecią niewielkich cieków wodnych zwłaszcza Żrenicy. Z tego ostatniego ciek, w dobie budowania urządzeń obronnych miasta przypadających na początek XIV wieku, wykorzystywano wodę do wypełnienia fosy okalającej miasto.

Ważnym elementem tego środowiska jest również zróżnicowana pokrywa glebowa, którą tworzą bielicoziemy oraz brunatnoziemy skupione w zachodniej, północnej i wschodniej części miasta, oraz niewielkie płyty czarnoziemów i gleb brunatnych zalegające na południe od Strugi Średzkiej. Obecnie w okolicy Środy Wielkopolskiej brak jest zasadniczo funkcjonujących kopalni odkrywkowych kruszywa budowlanego i torfu, chociaż jeszcze w połowie XIX wieku torf wydobywano w pradolinie Średzkiej Strugi, zaś przy ujściu tej rzeki do Moskawy znajdowały się glinianki.

Współczesne połacie lasów stosunkowo daleko rozpościerają się od miasta. Pierwotnie jednak znaczne jej kompleksy znajdowały się na północ i północy – zachód od miasta w rejonie dzisiejszej wsi Zielniczki, Bieganowo, Babin i Dębiczek (B.

Krygowski 1958; B. Krygowski 1972, s. 200-209. Por. K. Milecka 1998, s. 43-95; K. Tobolski 2005, s. 281-292;).

Miasto, w aspekcie topograficznym, jest położone na wyraźnym wyniesieniu, o deniwelacji około 20 m, z wyraźnym *plateau*, na którym rozpościera się zabudowa starego miasta wyznaczona ulicą Wałową, Limanowskiego, Dolną, Kościuszki, ks. Kegla i Wiosny Ludów. Niemal równomiernie od tego *plateau* kształtują się jej stoki nachylone w stronę pradoliny Średzkiej Strugi i Moskawy. Przy ujściu Średzkiej Strugi do Moskawy uformowało się rozległe wypłaszczenie, poprzecinane terenami podmokłymi, natomiast bezpośrednio na północ od ulicy Dolnej teren niemal gwałtownie się wznosi w stronę niewielkiego wyniesienia, zamykającego od tej strony obszar miasta. Zatem również warunki topograficzne obszaru, na którym rozwinęła się Środa Wielkopolska, stanowiły jeden z ważniejszych czynników wpływających na kreację przestrzenną obszaru Środy Wielkopolskiej (por. A. Grygorowicz 1974).

2. Stan zachowania źródeł archeologicznych

W Środzie Wielkopolskiej nigdy nie funkcjonowało muzeum będące miejsce gromadzenia i upowszechniania różnych elementów odzwierciedlających dawną kulturę jej mieszkańców. Funkcjonujące od lat 60.-tych XX wieku we wsi Koszuty Muzeum Ziemi Średzkiej ma raczej charakter adaptacyjny stosunkowo dobrze zachowanego obiektu architektonicznego, w którym przechowuje się elementy szeroko ujmowanej kultury wczesnonowożytnej. Znajdźiska archeologiczne, poza znajdującymi się tam przypadkowymi znaleziskami z okolicy Koszut, nie są szerzej reprezentowane. Najliczniejszy ich zbiór obecnie znajduje się w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu.

W Środzie Wielkopolskiej już od XIX wieku narastało wyjątkowe zainteresowanie zabytkami „starożytnymi”, co zapewne pozostawało w związku z upowszechnianiem się w Wielkopolsce idei głoszonych przez Joachima Lelewela o potrzebie zbierania „pamiątek narodowych”, do których zaliczano także zabytki

archeologiczne. Ruch zbierania pamiątek narodowych, propagowany zwłaszcza przez duchowieństwo, nauczycieli i ziemiaństwo polskie, rychło przemienił się w kolekcjonerstwo. Handlowano i wymieniano się zabytkami archeologicznymi. Znaleźiska ze Środy Wielkopolskiej spotyka się zatem w kolekcjach rodziny Działyńskich z Kórnika, Węsierskich z Zakrzewa oraz Kwileckich z Zakrzowa i Wróblewa (H. Machajewski 1998, s. 22). Obecnie zabytki ze Środy Wielkopolskiej, w następstwie przejęcia przez państwo tych kolekcji, niekiedy jednak także ich wywozu poza granice Polski, znajdują się w zbiorach muzeum Poznania, Kalisza, Krakowa, Warszawy, Grudziądza, Wrocławia, ale również Berlina, Heidelbergu, Lwowa i Wiednia.

Okolice Środy Wielkopolskiej już od początku XIX wieku były szeroko penetrowane przez miejscową ludność celem pozyskania zabytków archeologicznych. Wystarczy wspomnieć tutaj „dzieje” badań prowadzonych przez miejscową ludność na cmentarzysku ludności kultury łużyckiej w Włostowie, Nadziejewie, Witowie oraz na stanowiskach wczesnośredniowiecznych w Dzierżnicy i Gieczu (H. Machajewski 1998, s. 22-23). Cmentarzysko we Włostowie, położone nieopodal Środy Wlkp., było często „odwiedzane” przez mieszkańców Środy, celem pozyskania naczyń ceramicznych. Dopiero w 1925 r. prof. Józef Kostrzewski przeprowadził tam końcowe prace wykopaliskowe, a starosta średzki Adolf hr. Bniński, w porozumieniu z archeologami, wydał zakaz poszukiwań tam zabytków archeologicznych. Rozporządzenie to dotyczyło również innych miejsc w rejonie Środy Wielkopolskiej, gdzie udokumentowano znaleźiska archeologiczne.

Pierwsze prace wykopaliskowe, po których pozostała przynajmniej pewnego typu dokumentacja archeologiczna, przeprowadzono w 1869-1870 r. w pobliskim Nadziejewie na cmentarzysku kultury łużyckiej (H. Machajewski 1998, s. 22-23). W 1974 r. penetrowano cmentarzysko tej samej kultury w Witowie, ale metodami charakterystycznymi już dla prac amatorskich (H. Machajewski 1998, s. 23). Na terenie Środy Wielkopolskiej prac archeologicznych do czasu wybuchu II wojny światowej nie prowadzono.

Cechą szczególną w procesie zainteresowania zabytkami archeologicznymi pochodzącymi z Ziemi Średzkiej było funkcjonowanie prywatnych ich kolekcji. Skala

zainteresowania, na tle Wielkopolski, miejscowej społeczności tymi znaleziskami, była znacząca. Zajmowali się tym Niemieccy i polscy mieszkańcy miasta. Kolekcje zgromadzone przez Maxa Zindlera, Wilhelma Schmidta, Wenera, nauczyciela Scheibera a także Marię Kremerównę, Wincentego Kozubskiego, rodzinę Palczewskich, nauczyciela Hałasa z Witowa, panów Akuszewskiego, Kozłowskiego czy Wawrzyniaka musiały być znaczące i bogate, skoro o niektórych z nich często wspominał prof. Zygmunt Zakrzewski z Państwowego Urzędu Konserwatorskiego w Poznaniu oraz prof. Józef Kostrzewski, a wcześniej także dr Erich Blume z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Profesor Józef Kostrzewski był zwolennikiem gromadzenia tych zabytków przede wszystkim w muzeach, natomiast profesor Zygmunt Zakrzewski opowiadał się za ich gromadzeniem także w zbiorach prywatnych. Nie wdając się w ocenę tych stanowisk warto jednak wyraźnie podkreślić liczne ich gromadzenie i zabezpieczanie poprzez osoby prywatne (por. J. Kaczmarek 1996).

W związku z tymi kolekcjami powstaje pytanie, czy zgromadzone w nich zabytki pochodziły jedynie ze Środy Wlkp., czy mogły pochodzić również z innych okolic. Refleksja ta, uwzględniając fakt wymieniania się zabytkami między kolekcjonerami, jest nader ważna przy próbie oceny ilości przypadkowych znalezisk mających pochodzić ze Środy Wielkopolskiej.

Najwcześniejszej udokumentowanymi znaleziskami archeologicznymi ze Środy Wielkopolskiej były prawdopodobnie groby kultury łużyckiej i pomorskiej (1876 r.) odkryte w rejonie dzisiejszej cukrowni a także w rejonie cmentarza katolickiego i nie istniejącego już cmentarza żydowskiego. Nieco później natrafiono na zabytki archeologiczne w rejonie między dzisiejszą cukrownią a pradoliną Średzkiej Strugi (prawdopodobnie schyłek XIX wieku i początek XX wieku). Zapewne w tym samym czasie odkryto skarb srebrnych monet z okresu wpływów rzymskich (1897 r.) oraz skarb wczesnośredniowieczny z XI wieku. Do 1939 r. z Ziemi Średzkiej dysponowano informacjami o ponad 100 znaleziskach archeologicznych.

Wybuch wojny zahamował zainteresowanie archeologią. Po II wojnie światowej wzrosło zainteresowanie przeszłością Wielkopolski, w tym także Ziemi Średzkiej. Nadal jednak nie prowadzono żadnej archeologicznej penetracji w obrębie

miasta, intensywnie natomiast penetrowano jej okolice. Wystarczy wspomnieć o badaniach powierzchniowych i wykopaliskach w Żrenicy (1953 r.), Chłapowie (1954 r.), Młodzikowie (1957), Gieczu (lata 50 i 60 – te XX wieku) prowadzone przez profesora Józefa Kostrzewskiego wraz z zespołem studentów a później także pracowników Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Następnie podobne prace archeologiczne prowadziły zespoły archeologów z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w okolicy Kijewa (1991 r.), Dzierżnicy (1992 r.) i Połajewa (1992). W latach 2002 – 2004 przeprowadzono rozległe badania wykopaliskowe nad Moskawą niemal na granicy dzisiejszej Środy Wielkopolskiej a Kijewa rejestrując wyjątkowo bogate pozostałości pod dawnym osadnictwem sięgających czasów od mezolitu aż po okres wczesnego średniowiecza. Prace terenowe prowadził zespół archeologów z firmy Henryka Klundera z Poznania. Wyniki badań zostały opublikowane (P. Pawlak et al. 2007, s. 185-342).

Natomiast w odniesieniu do Środy Wielkopolskiej natrafiamy jedynie na rozproszone po lokalnych gazetach i czasopismach informacje o przypadkowych odkryciach archeologicznych, które nie były wizytowane jednak przez archeologów. Chodzi tutaj o odkrycie w latach 60.-tych XX wieku zapewne średniowiecznego cmentarzyska szkieletowego w okolicy dzisiejszej poczty przy ulicy Dąbrowskiego oraz na kolejne cmentarzysko przy ulicy Małej Klasztornej na gruntach dawnych obiektów poklasztornych, obecnie zajmowanych przez firmy odzieżowe (B. Urbańska 2004, s. 22).

Archeologia do Środy Wielkopolskiej „weszła” dopiero z chwilą obowiązku przeprowadzenia nadzoru archeologicznego wyprzedzającego jakąkolwiek budowę (lata 90-te XX wieku). Wiele jednak zabytków archeologicznych, uwzględniając dynamikę zmian gospodarczych w tym mieście, uległo całkowitemu już zniszczeniu. Wystarczy wspomnieć o najważniejszych niestety zniszczonych już obszarach miasta spowodowanych remontem nawierzchni Starego Rynku i Placu Armii Poznań, zbudowaniem nowych osiedli w południowej części miasta, zakładów przemysłowych znajdujących się między liniami torów kolejowych a szosą biegnącą ze Środy Wielkopolskiej do Poznania, częstą przebudową zapleczy pierzei rynkowych, remontami dokonywanymi w okolicy kościoła, budową szkół, linii kanalizacyjnych a

ostatnio dynamicznie rozwijanym procesem prywatnego budownictwa mieszkalnego. Są to już, w świetle dotychczas rozpoznanej w Środzie Wielkopolskiej specyfiki występowania źródeł archeologicznych, straty już nie powetowane.

Jeszcze w latach 80.-tych XX wieku teren Środy Wielkopolskiej został objęty akcją tzw. „Archeologicznego Zdjęcia Polski”. Wówczas badania podobnego typu wykonywano niemal na terenie całej Polski. Dokumentacja z tych badań jest przechowywana w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu oraz w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu. Prace te na terenie Środy Wielkopolskiej przeprowadzała ekipa archeologów z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu oraz Instytutu Historii Kultury Materialnej (obecnie Instytutu Archeologii i Etnologii) Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu pod kierunkiem dra Lecha Czerniaka. Analiza stanu zachowania pozyskanego wówczas materiału archeologicznego sprowadzała się do następujących uwag:

- a) stanowiska ulegają szybkiej dewastacji zwłaszcza w północnej części miasta (rejon Jeziora Średzkiego) oraz w południowo-wschodniej części (rejon zabudowy przemysłowej - Cukrownia oraz inne zakłady przemysłowe)
- b) zauważa się, z wyłączeniem terenów na północ od zabudowań miejskich, znaczną gęstość występowania stanowisk archeologicznych
- c) zabudowanie już znacznych połaci miasta zniszczyło substancję archeologiczną zwłaszcza w południowej części miasta w strefie nad Średzką Strugą.
- d) stan zachowania materiałów źródłowych jest porównywalny do materiałów pochodzących z innych regionów Polski badanych podobnymi metodami.

3. Obszar Środy Wielkopolskiej w pradziejach

Z osadnictwem pradziejowym, obejmującym okres od czasów najdawniejszych po VI wiek, na terenie Środy Wielkopolskiej łączy się 80 punktów osadniczych. Reprezentowane są pozostałości osadnicze niemal wszystkich kultur archeologicznych spotykanych w Wielkopolsce (por. J. Kostrzewski 1955; M. Kobusiewicz, red. 2009).

Epoka kamienia: okres neolitu 6000 – 2000/1800 lat p.n.e.

Z epoką kamienia identyfikuje się 15 punktów osadniczych (nr 7/26; 19/38; 25/44; 33/52; 37/56; 38/57; 41/60; 42/61; 44/63; 45/64; 47/66). Niemal wszystkie przypadają na końcowy okres tej epoki, określane mianem neolitu. Najwcześniejszymi elementami osadniczymi ludności z tego okresu są dwie osady ludności *kultury lendzielskiej* (nr 44/63; 47/66) położone przy ujściu Strugi Średzkiej do Moskawy, datowane na IV tysiąclecie p.n.e.

Kolejnymi pozostałościami są punkty osadnicze łączone z osadnictwem ludności *kultury pucharów lejkowatych* z końca IV tysiąclecia p.n.e. (nr 7/26; 25/44; 33/52; 38/57; 42/61; 47/66), odkryte nad Jeziorem Średzkim oraz przy ujściu Strugi Średzkiej do Moskawy. Wśród tych pozostałości uwagę zwraca rozległa osada (nr 7/26) położona na zachodniej terasie nadzalewowej Jeziora Średzkiego, niemal w pasie planowanej północnej obwodnicy średzkiej.

Pozostałości po osadnictwie neolitycznym dopełniają dwie osady ludności *kultury amfor kulistych* (nr 44/63; 47/66), zarejestrowane przy ujściu Średzkiej Strugi do Moskawy, pochodzące z 1 połowy III tysiąclecia p.n.e. Z tych dwóch znalezisk osada zwłaszcza położona w obrębie stanowiska nr 44/63, ze względu na lokalizację, jest poddana procesom szybkiego niszczenia.

Stanowiska z epoki kamienia dopełniają luźne znaleziska w postaci topora kamiennego (nr 37/56) oraz 5 punktów osadniczych, na których zarejestrowano narzędzia krzemienne (nr 7/26; 19/38; 41/60; 45/64; 54/73) jednak o kulturze i chronologii bliżej nie określonej. Owe stanowiska występują przy ujściu Średzkiej Strugi do Moskawy oraz nad Jeziorem Średzkim, a więc w tych samych miejscach, gdzie natrafiono na pozostałości po osadnictwie zwłaszcza z okresu neolitu.

Epoka brązu: 2000/1800 – 700 lat p.n.e.

Pozostałości po osadnictwie z epoki brązu zarejestrowano w 34 punktach osadniczych (nr 1/55; 7/26; 9/28; 13/32; 18/37; 21/40; 23/42; 26/45; 27/46; 28/47; 29/48; 30/49; 31/50; 35/54; 36/55; 38/57; 39/58; 41/60; 46/65; 47/66; 49/68; 50/69; 54/73; 55/104; 57/107; 59/109; 60/110; 61/111; 62/112; 63/113; 64/114; 65/115; 66/116; 67/117).

Stosunkowo, jak na sytuację w Wielkopolsce, licznie reprezentowane są pozostałości po osadnictwie z okresu wczesnego brązu (2000/1800 – 1300 lat p.n.e.) (por. W. Sarnowska 1969; M. Gedl 1975). Obok luźnych znalezisk (nr 59/109) i skarbow (nr 61/111), odkryto cmentarzysko (nr 60/110) oraz ślady osadnicze w postaci osad i punktów osadniczych (nr 21/40; 23/42; 30/49; 50/69; 54/73). Owe pozostałości, bez bliższego jednak określenia kulturowego, występują w pradolinie Moskawy oraz przy ujściu doń Średzkiej Strugi. Uwagę zwraca osada wyodrębniona na stanowisku nr 54/73. Natomiast ze znalezisk luźnych niewątpliwie znaczącym odkryciem jest berło sztyletowate (J. Kostrzewski, W. Chmielewski, K. Jażdżewski 1965, s. 230, ryc. 26: 11; W. Sarnowska 1976, s. 202). Wartość szczególną, ze względu na stan zachowania, przedstawia osada na stanowisku nr 54/73, położona na terasie nadzalewowej przy ujściu Średzkiej Strugi do Moskawy.

Znaleziska łączone z ludnością kultury łużyckiej, datowaną od około 1300 lat p.n.e. do początkowych etapów epoki żelaza (700/600 lat p.n.e.), stwierdzono niemal na całym obszarze objętym analizą. Znaczący przyrost osadnictwa w dobie rozwoju tej kultury jest wydarzeniem odnotowanym niemal w całej Wielkopolsce. Stwierdzono 27 punktów osadniczych (nr 1/55; 7/26; 9/28; 13/32; 18/37; 21/40; 23/42; 26/45; 27/46; 28/47; 29/48; 31/50; 35/54; 36/55; 38/57; 39/58; 41/60; 47/66; 49/68; 55/104; 57/107; 62/112; 63/113; 64/114; 65/115; 66/116; 67/117). Z tej grupy aż 8 punktów, to cmentarzyska (nr 26/45; 27/46; 35/54; 36/55; 57/107; 63/113; 65/115; 67/117) (T. Malinowski 1961). Wydzielono także 2 skarby (nr 64/114; 66/116) (por. D. Durczewski 1960, s. 63). Pozostałe punkty uznano jako osady. Zauważa się, że niemal wszystkie cmentarzyska i skarby są znaleziskami przypadkowymi odkrytymi jeszcze w XIX wieku, o nie określonej zazwyczaj pewnej lokalizacji. Większość punktów

uznanych za osady jest efektem badań prowadzonych w 1984 r. ramach badań typu „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Niewątpliwie słabą stroną dokonanych odkryć, z wyłączeniem skarbów, jest nie zadawalający stan ich naukowego opracowania. Zazwyczaj są to znaleziska bez określonych zespołów, niekiedy są nie znane okoliczności ich odkrycia. Natrafia się na znaczne trudności w próbie ustalenia szczegółowej ich chronologii. Niektóre jednak z naczyń ceramicznych odkrytych na tych cmentarzyskach są publikowane w monografii pradziejów ziem polskich pióra Józefa Kostrzewskiego, Waldemara Chmielewskiego i Konrada Jażdżewskiego (1965, s.202, ryc. 66: 7. Por. Wł. Szafrński 1955).

W rozmieszczeniu znalezisk tej kultury na terenie Środy Wielkopolskiej, jakkolwiek odnotowywane są niemal w każdej jego części, zauważa się kilka ich wyraźnych skupień. Pierwsze znajduje się na południowej terasie nadzalewowej pradoliny Moskawy w rejonie między cmentarzem katolickim a zaporą na Jeziorze Średzkim. Składa się ono z osad i cmentarzysk (nr 7/26; 18/37; 26/45; 27/46; 28/47). Natomiast drugie (nr 35/54; 36/55; 38/57) znajdowało się zapewne w rejonie stawów na terenach obecnie zajmowanym przez cukrownię. Owo skupienie pierwotnie musiało być rozległe; zostało jednak w znacznym już stopniu zniszczone przez rozwój budownictwa przemysłowego. Natomiast trzecie skupienie zlokalizowane jest w dorzeczu Strumienia Topolskiego (nr 9/28; 13/32; 1/55).

Niektóre ze stanowisk tej kultury znajdują się w paśmie przyszłej północnej obwodnicy Środy Wielkopolskiej (nr 7/26; 18/37; 55/104). W chwili rozpoczęcia jej budowy ulegną one zapewne zniszczeniu. Domniemywać należy, że z chwilą zabudowy terenów położonych między cukrownią a torami kolejki wąskotorowej i stadionem sportowym, zniszczeniu ulegną także kolejne stanowiska, o lokalizacji których jedynie domniemyamy na podstawie informacji o przypadkowych odkryciach w XIX wieku, dokonywanych niewątpliwie w tej okolicy. Zagrożone zniszczeniem jest także trzecie skupienie osadnictwa kultury łużyckiej w konsekwencji intensywnie postępującego procesu budowy domów mieszkalnych kierunku na północny-zachód od miasta.

Epoka żelaza (VII wiek p.n.e. – VI wiek n.e.)

Osadnictwo z epoki żelaza jest udokumentowane w postaci 37 punktów osadniczych. Przyjmując kryterium chronologiczno - kulturowe zbiór ten podzielić można na dwa odmienne ugrupowania.

Okres halsztacki – wczesny okres przedrzymski (VII wiek p.n.e. – III wiek p.n.e.).

Z tym okresem łączy się 7 cmentarzysk identyfikowane z ludnością kultury pomorskiej (nr 46/65; 56/105; 68/118; 69/119; 70/120; 71/121; 76/126). Wszystkie cmentarzyska pochodzą z odkryć przypadkowych dokonanych w XIX i na początku XX wieku (por. T. Malinowski 1981, s. 99). Tylko w przypadku cmentarzyska na stanowisku nr 46/65 przeprowadzono na początku lat 50.-tych XX wieku niewielkie badania wykopaliskowe (prof. Józef Kostrzewski - Muzeum Archeologiczne w Poznaniu). Biorąc pod uwagę kierunki przeobrażeń kultury duchowej społeczności „pomorskiej” wielkość jej cmentarzysk, w porównaniu do nekropoli wcześniejszych i późniejszych, jest znacznie mniejsza. Na podstawie zatem jedynie liczebności cmentarzysk trudno jest ocenić w okolicy Środy Wielkopolskiej wielkość skupiska osadniczego ludności tej kultury. Zauważa się jednak, że niemal wszystkie cmentarzyska tej kultury odkryto na niewielkim obszarze znajdującym się między południowym wybrzeżem Jeziora Średzkiego o granicą obecnego cmentarza katolickiego. Z odnotowanych informacji można wnioskować, że występowały tutaj groby w obudowie płyt kamiennych (tzw. groby skrzynkowe) oraz z kamieni owalnych. Stan ich naukowego opracowania, poza ujęciem w katalogu cmentarzysk pomorskich, jest nie kompletny.

Młodszy okres przedrzymski, okres wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów (III wiek p.n.e. – VI wiek n.e.).

Z tym okresem identyfikuje się 31 punktów osadniczych kulturowo identyfikowanych z ludnością kultury przeworskiej (nr 1/55; 3/58; 7/26; 8/27; 9/28; 10/29; 11/30; 12/31; 13/32; 18/37; 19/38; 21/40; 24/43; 25/44; 28/47; 32/51; 34/53; 40/59; 42/61; 43/62; 44/63; 46/65; 47/66; 48/67; 50/69; 51/70; 53/72; 54/73; 72/122; 73/123; 77/127). Wśród tych znalezisk są reprezentowane cmentarzyska (nr 46/65;

77/127), skarby monet rzymskich i drobne znaleziska monet rzymskich (nr 72/122; 73/123) oraz rozległe osady (nr 7/26; 19/38; 42/61; 47/66; 53/72). Pozostałe znaleziska z tego okresu, to punkty i ślady osadnicze.

Znaleziska z tego okresu, ze względu na sposób pozyskiwania o nich informacji, podzielić można przynajmniej na trzy kategorie: (a) znaleziska przypadkowe – skarb monet rzymskich i drobne znalezisko monety rzymskiej oraz cmentarzysko (nr 72/122; 73/123; 77/127); (b) badania wykopaliskowe – cmentarzysko i osada (nr 45/64; 47/66); (c) penetracja powierzchniowa przeprowadzona w 1984 r. i w 1998 r. - osady i ślady osadnicze (pozostałe stanowiska).

Lokalizacja znalezisk monetarnych oraz jednego z cmentarzysk jest nie znana. Natomiast o pozostałych stanowiskach dysponujemy szczegółowymi już informacjami. Na tle analizowanego obszaru wyznaczyć można przynajmniej kilka wyraźnych skupień osadniczych. Pierwsze znajduje się na południowej terasie nadzalewowej Jeziora Średzkiego (nr 7/26; 19/38; 21/40; 25/44), drugie przy ujściu Średzkiej Strugi do Moskawy (nr 40/59; 46/65; 47/66; 48/67; 53/72; 54/73), natomiast trzecie w dorzeczu Strumienia Topolskiego (nr 8/27; 9/28; 13/32; 10/29). Niewątpliwie do najbardziej wartościowych w tych skupieniach należą rozległe osady (nr 7/26; 42/61; 47/66; 53/72), na których zarejestrowano pozostałości po paleniskach, jama gospodarczych a także procesie wytapiania żelaza. Stwierdzono także liczne fragmenty naczyń ceramicznych oraz drobne narzędzia codziennego użytku (przędzliki, narzędzia metalowe).

Stanowiska badane w sposób wykopaliskowy zostały opublikowane (A. Dymaczewski 1958, s. 3 - 35), większość z odkrytych dużych osad została wykorzystana w studiach nad okresem przedrzymskim i rzymskim w Wielkopolsce (H. Machajewski 1981, s. 49-64; H. Machajewski 1986, s. 267-299). Na tle Wielkopolski tzw. średzkie skupienie osadnicze kultury przeworskiej znamionuje znacząca wartość. Owa ocena jest jeszcze wyższa, kiedy uwzględnimy wiele znaczących odkryć pozostałości po osadnictwie kultury przeworskiej pochodzących z okolicy Środy Wielkopolskiej, a mianowicie w Kijewa, Młodzikowa, Solca, Szlachcina, Czarnego Piątkowa, czy Pięczkowa (H. Machajewski 1986). Stopień

zagrożenia zniszczeniem stanowisk z tego okresu czasu jest jednak znaczący, jeżeli uwzględni się wyjątkowo dynamiczny rozwój budownictwa w rejonie zwłaszcza ujścia Średzkiej Strugi do Moskawy i nad Jeziorem Średzkim w związku z rozwojem tam budownictwa mieszkalnego.

Rozwój osadnictwa w rejonie Środy Wielkopolskiej w dobie wędrówek ludów pozostaje, podobnie jak na pozostałych terenach Wielkopolski, słabo udokumentowany. W okolicy miasta odnotowano jedynie ślady po prowadzonej w tym czasie penetracji osadniczej. Wyrazem tego jest złoty solid (moneta) Leona I (457-474 r.) odkryty w pobliskim Jarosławcu (M. Gumowski 1958, s.127; H. Machajewski 1986).

4. Obszar Środy Wielkopolskiej od średniowieczu po początek czasów wczesnonowożytnych (VI – XVII w).

Próba analizy pozostałości po osadnictwie średniowiecznym i wczesnonowożytnym na obszarze Środy Wielkopolskiej wymaga przeprowadzenia podziału chronologicznego źródeł archeologicznych, a następnie ich skorelowania z etapami wydarzeń historycznych w procesie formowania się miasta. Przyjmujemy zatem dla tego okresu następujące etapy wydarzeń (por. Z. Kurnatowska, A. Łosińska 1990, s. 105-153; H. Dąbrowski 1990, s. 47-68; A. Wędzki 1990, s. 17-46; M. Kobusiewicz [red.] 2009).

Chronologia:

(1) faza plemienna (VI-X wiek)

(2) faza wczesnopaństwowa (X – XVII wiek)

a) etap wczesny: osadnictwo poprzedzające założenie miasta (X-XII wiek)

b) etap środkowy: lokacja Władysława Odonica po 1224 r. zakładającego miasto

c) etap późny: otoczenie miasta, zapewne po 1331 r., murami (na miejscu pierwotnych obwałowań ziemnych) z wykuszami i trzema bramami (Poznańska, Pyzdrska, Gnieźnieńska) oraz zbudowanie fosy

- d) etap najpóźniejszy: rozwój miasta do 1655 r., do czasów zniszczenia Środy Wielkopolskiej przez Szwedów.

Źródła archeologiczne do studiów nad średniowieczem i początkami czasów nowożytnych na obszarze Środy Wielkopolskiej są różnorodne, lecz w niewielkim zakresie naukowo opracowane. Niektóre z nich są uwzględnione w problematyce skarbów wczesnośredniowiecznych na terenie Wielkopolski (J. Ślaski, St. Tabaczyński 1959), inne jeszcze w studiach nad rozwojem osadnictwa wczesnośredniowiecznego w Wielkopolsce (Z. Kurnatowska, A. Łosińska 1990). Dotychczas wydzielono 31 punktów osadniczych. Nadto w obrębie stanowiska nr 58/108, którym oznaczono Środę Wlkp., - stare miasto - wydzielono 21 kolejnych miejsc, w których wykonano badania archeologiczne w związku z prowadzonymi w różnym zakresie nadzorama archeologicznymi. Zatem do grupy 42 punktów zaliczono: nr 4/23; 5/24; 7/26; 11/30; 12/31; 13/32; 14/32; 15/34; 16/35; 17/36; 19/38; 20/39; 21/40; 22/41; 23/42; 24/43; 25/44; 28/47; 29/48; 30/49; 33/52; 39/58; 40/59; 41/60; 47/66; 50/69; 52/71; 54/73; 58/108; 75/125; 74/124. Wiele z wydzielonych tutaj stanowisk zawiera informacje archeologiczne pochodzące z kilku wydzielonych etapów rozwoju osadnictwa w okolicy Środy Wielkopolskiej.

(1) Faza plemienna (VI – X wiek)

Z tym okresem łączy się 23 punkty osadnicze (nr: 4/23; 5/24; 7/26; 12/31; 13/32; 15/34; 16/35; 19/38; 20/39; 22/41; 23/42; 24/43; 25/44; 28/47; 30/49; 33/52; 39/58; 40/59; 47/66; 50/69; 52/71; 58/VI/108; 74/124). Możliwości określenia szczegółowej chronologii tych stanowisk, ze względu na charakter źródeł archeologicznych, pozostają ograniczone. Stąd dla znalezisk z tego okresu najczęściej operuje się tylko ogólnym określeniem „okres wczesnośredniowieczny”. Punkty osadnicze z tej fazy występują w trzech zasadniczych skupieniach; (a) dorzecze Strumienia Topolskiego (nr 12/31; 13/32; 15/34), (b) południowa terasa nadzalewowa Jeziora Średzkiego (nr 7/26; 16/35; 19/38; 20/39; 25/44); (c) ujście Średzkiej Strugi do Moskawy (nr 47/66; 50/69; 52/71). Uwagę zwracają znaleziska ceramiki z X – XI wieku odkryte w obrębie starego miasta w Środzie Wielkopolskiej (nr 58/VI/108 –

ulica Senatorska; nr 58/VII/108 – ulica Wiosny Ludów, Spichrzowa, ks. Kegła), dokumentujące osadnictwo przed lokacyjne na terenie przyszłego miasta. Dla skarbu wczesnośredniowiecznego ze Środy Wlkp. (nr 74/124), związanego z osadnictwem przed lokacyjnym, nie dysponujemy informacjami o jego miejscu znalezienia.

Większość punktów osadniczych z okresu wczesnego średniowiecza pochodzi z badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1984 r. oraz w 1998 r.

Wiele dyskusji wywołuje kwestia funkcjonowania w Środzie Wielkopolskiej grodziska wczesnośredniowiecznego. Emocje badaczy rozpala wzmianka w *Kronice Wielkopolskiej*, która relacjonując przebieg wojny między Władysławem Odonicem a Henrykiem Brodatym, wspomina, że ten ostatni *za zgodą i wezwaniem Wielkopolan wkroczył na ziemię poznańską kaliską pyzdorską średzką i do grodu w Biechowie* (Kronika Wielkopolska, rozdz. 65, tłumaczenie K. Abgarowicza, orac. B. Kürbis) . Zdaniem niektórych badaczy, użycie sformułowania *ziemia średzka (terra Sredensis)* miało dowodzić istnienia jednostki administracyjnej, której głównym ośrodkiem był właśnie gród w Środzie. Takiej możliwości nie wyklucza Andrzej Wędzki (1990, s. 27), który jednak dodaje, że tutejsza warownia mogła powstać stosunkowo późno, t. j. w czasach upadku znaczenia Gieczu. Ale i to wydaje się mało prawdopodobne. Grodzisko w Środzie nie zostało dotychczas odkryte przez archeologów, którzy na dodatek powątpiewają w jego istnienie (W. Hensel, Z. Kurnatowska 1987, s. 371). Również jedyna konkretna informacja na temat istnienia tej warowni, podana przez Jana Długosza (ks. VI), nie znalazła potwierdzenia w innych źródłach średniowiecznych. Nie wyjaśnia tej kwestii również sformułowanie *terra Sredensis*, zamieszczone we wspomnianej już *Kronice wielkopolskiej*. Warto tu nadmienić, że podobne wątpliwości pojawiają się w odniesieniu do Pyzdr. Jak więc wytłumaczyć owo zamieszanie? Wydaje się, że w sposób prosty. Otóż autor *Kroniki wielkopolskiej*, opisując wydarzenia z 1234 r., spojrzął na nie z perspektywy własnych czasów, stąd też należy sądzić, że pod sformułowaniem „*ziemia poznańska, kaliska, pyzdorska, i średzka*” kryją się XIV – wieczne ośrodki miejskie, a nie XIII wieczne ośrodki grodowe (por. Z. Górczak 2002, s. 116). Nie przypadkowo też wyróżnił twierdzę w Biechowie, która w postaci małego ośrodka grodowego, powstałego na starszej warowni piastowskiej, funkcjonowała jeszcze w chwili pisania tej kroniki. Wydaje się

więc, że wielka kariera Środy rozpoczęła się wraz z lokacją miasta. Ustalenie daty tego wydarzenia jest jednak trudne (por. E. Callier 1890; L. Gomolec 1935; T. Ruszczyńska, A. Sławska [red.] 1964; M. Bielińska 1967; A. Wędzki 1990, s. 33-40).

(2) *Faza wczesnopaństwowa (X – XVII wiek)*

(2a) Etap wczesny: osadnictwo poprzedzające założenie miasta (X- XII wiek).

Czasy poprzedzające założenie miasta nawiązują do dziejów osadnictwa rozwijającego się tutaj przynajmniej już w X i XI wieku. W Wielkopolsce trudno jest jednoznacznie stwierdzić, czy na przełomie X i XI wieku, w związku z formowaniem się sieci wczesnopaństwowych grodzisk, nastąpiły również gwałtowane przemiany w osadnictwie otwartym. Na obszarze Środy Wielkopolskiej brak jest podstaw do wyznaczenia skali owych przemian. Można jednak zakładać, że większość stanowisk założonych we wczesnym średniowieczu mogła funkcjonować do czasów niemal poprzedzających lokację miasta. W tym ujęciu odnotować należy funkcjonowanie osadnictwa na terenie przyszłego miasta, wyznaczonego znaleziskami datowanymi na X i XI wiek (nr 58/VI; nr 58/VII), a więc położonych zasadniczo w rejonie dzisiejszego rynku oraz ulicy Małej Klasztornej i Senatorskiej.

(2b) Etap środkowy: lokacja Władysława Odonica po 1224 r. zakładającego miasto.

Data ustalenia założenia miasta jest zadaniem trudnym. Wiele wskazuje jednak na to, że miasto prawdopodobnie założył Władysław Odonic, wzorując się na śląskiej Trzebnicy, na terenie częściowo już zasiedlonym (osada z X – XI wieku). Zasiedlenie obszaru przyszłej Środy dokumentują znaleziska archeologiczne (por. stanowisko nr 58/VI/108; nr 58/VII/108 – stare miasto). W czasach późniejszych, ze względu na zniszczenia miasta, przywilej lokacyjny miasta kilkakrotnie potwierdzano w czasach Władysława Jagiełły a następnie Zygmunta Starego (por. M. Bielińska 1967). Sugestia, że pierwotnie miasto, przynajmniej do czasów najazdu krzyżackiego w 1331 r., było otoczone wałem ziemnym, nie znalazło potwierdzenia w wynikach badań

archeologicznych. Najwcześniejsze etapy funkcjonowania miasta, datowane na XIII wiek, są słabo udokumentowane w źródłach archeologicznych. Wyraźniej natomiast są potwierdzone warstwy kulturowe w mieście pochodzące z XIV i XV wieku (nr 58/II; nr 58/III; nr 58/VIII; nr 58/IX; nr 58/XV). W konkluzji można przyjąć, że zasięg intensywnej warstwy kulturowej średniowiecznego miasta, sięgający miąższości niekiedy 3 m, jest wyznaczony zasięgiem występowania murów obronnych zbudowanych wokół miasta pod koniec XIV wieku, zaopatrzonych w wykusze i bramy (Poznańska, Pyzdrska, Gnieźnieńska). Niewątpliwie bardziej intensywne ślady osadnicze w mieście zostały odnotowane w części centralno – wschodniej i centralno południowo – wschodniej, w rejonie dzisiejszej ulicy Powstańców Wielkopolskich, Małej Klasztornej, Spichrzowej oraz 17 Września, ks. Kegla i Wiosny Ludów.

Nie ulega wątpliwości, że również poza miastem funkcjonowały punkty osadnicze (osady ?), co odzwierciedlają ich sieć znalezisk rozciągająca się w różnych częściach w okolicy (nr 5/24; 12/31; 13/32; 14/33; 29/48; 75/108). Zapewne z tym okresem wiąże się skarb monet srebrnych z XV wieku (nr 75/125) o nie znanej jednak lokalizacji.

Uwagę zwracają wyniki badań archeologicznych przeprowadzone przy ulicy Kościelnej 4 (nr 58/VIII - 108), gdzie najniższy poziom zasiedlania, w postaci warstwy intensywnej spalenizny, datowanej na 1 połowę XIV wiek, prawdopodobnie wiązać należy z wydarzeniem, jakim było spalenie miasta przez Krzyżaków w 1331 r. (por. L. Gomolec 1935).

(2c) Etap późny: otoczenie miasta, zapewne po 1331 r., murami (na miejscu pierwotnych obwarowań ziemnych), z wykuszami i trzema bramami (Poznańską, Pyzdrską i Gnieźnieńską) oraz zbudowanie fosy.

Zapewne po najeździe krzyżackim miasto zostało otoczone murami wzbogacone i konstrukcjami wykusz oraz czterech bram. Niemal równocześnie zbudowano fosę, chociaż najwcześniejsze o niej informacje w źródłach pisanych pochodzą dopiero z 1411r. Był to czas wyjątkowo dynamicznego rozwoju miasta. Dokumentują to informacje historyczne o zakładanych obiektach sakralnych (por.

katalog), zwłaszcza fakt sprowadzenia do miasta i zbudowania w mieście obiektów związanych z zakonem dominikańskim. Ważnym obiektem był także zamek starościański zlokalizowany na północny-wschód od kościoła parafialnego, który uległ zniszczeniu na początku XVI wieku, oraz rynek wraz ratuszem murowanym (por. H. Münch, E. Linette, J. Pic 1960). Na każdej z pierzei rynku znajdowało się po 7 działek, zaś w zachodniej części rynku zbudowano ratusz (prawdopodobnie w XV wieku), który rozebrano w 1852 r. wraz z okolicznymi jatkami (H. Dąbrowski 1990, s. 47-68).

Owe przeobrażenia w pewnym stopniu dokumentują wyniki prowadzonych w niektórych częściach miasta prac archeologicznych. I tak, przy zbiegu ulicy Krzyżowej i Senatorskiej znajdowała się studnia, często wymieniana także w źródłach pisanych (nr 58/VI – 108). Druga zlokalizowana była przy wschodniej pierzei rynku. Podczas budowy obiektu „Kupiec Średzki” (nr 58/V – 108) natrafiono na fragment fosy miejskiej szerokości od 4,5 do 8 m o brzegach zabezpieczonych palisadą (odcinek długości około 40 m), do której wodę doprowadzano ze Strumienia Topolskiego, poprzez krótki kanał/ rów, widoczny do dzisiaj u zbiegu ulicy Kilińskiego i Dolnej, zaś wyprowadzano poprzez Staw Starościański i rzekę Żrenicę do Moskawy (por. H. Münch 1946). Porównując archeologiczny materiał masowy odkryty w fosie można wnioskować, że przynajmniej do początków XVI wieku dbano o jej drożność. Później fosa stała się miejscem, w której pozostawiano wiele nie potrzebnych już przedmiotów. Natomiast na fragment prawdopodobnie bramy Poznańskiej, dokumentowanej w postaci słabo zachowanych fundamentów kamiennych, natrafiono przy okazji prowadzonego nadzoru archeologicznego na ulicy Kilińskiego (nr 58/II – 108).

We wszystkich pozostałych wykopach archeologicznych na terenie miasta średniowiecznego (nr 58 - 108) natrafiano na wyjątkowo bogate warstwy kulturowe datowane na okres od XV do XVII wieku dokumentujące jego rozwój. Uwagę zwraca występowanie pozostałości po zabudowie mieszkalnej niewykluczone, że bardziej zamożnych mieszczan, odkryte w rejonie dzisiejszej ulicy Św. Ducha, Tylnej i Św. Wawrzyńca, budynków wykonanych w konstrukcji drewnianej („legary” i „pale drewniane”) z wewnątrz znajdującymi się piecami kaflowymi z 1 połowy XVI wieku,

wśród których szczególną uwagę zwracają kafle z figurą Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus (nr 58/II i III – 108). Natomiast przy dzisiejszej ulicy Powstańców Wielkopolskich i Placu Armii Poznań natrafiono prawdopodobnie na warsztaty szewskie i rymarskich, co odzwierciedlają wyjątkowo liczne tzw. „zrzynki” skór oraz narzędzia pracy (nr 58/VII – 108).

Do wyjątkowo frapujących odkryć zaliczyć należy także fragment fundamentu kamiennego (kamienie osadzone w glinie) stwierdzony przy ulicy Mała Klasztorna, stanowiące prawdopodobnie pozostałość po zabudowaniach klasztoru pochodzącego z początku XV wieku (nr 58/VII – 108) oraz fragmenty drewnianych konstrukcji fundamentowych, układanych na zrąb, odkryte przy skrzyżowaniu ulicy Spichrzowej i Powstańców Wielkopolskich, stanowiących prawdopodobnie pozostałość po budynku mieszkalnym (nr 58/VII- 108).

(2d) Etap najpóźniejszy: rozwój miasta do 1655 r., czasów zniszczenia Środy Wielkopolskiej przez Szwedów

Rozwój miasta, poczynając już od XIV wieku aż po XVII wiek był czasem, podobnie jak wielu innych miast wielkopolskich, świetności Środy. Miasto wystawiało w XVI wieku aż 20 żołnierzy, płaciło 64 zł szosu. W tym czasie działało 98 rzemieślników, 9 komorników oraz 3 luźnych najemników. Pod koniec XVI wieku Środa liczyła około 1610 mieszkańców oraz 161 domów (H. Dąbrowski 1990, s.47-68).

Schyłek świetności wyznaczał najazd szwedzki w 1655 r. Po „potopie” szwedzkim w mieście stało już tylko 51 domów (M. Bogucka, H. Samsonowicz 1986, s.339). Owe nie korzystne przemiany miasta znajdują pewne odzwierciedlenie także w źródłach archeologicznych. Jakkolwiek pozostałości z tego okresu są odnotowywane niemal we wszystkich wykopach archeologicznych na terenie Środy (nr 58-108), to jednak zawartość warstw kulturowych łączonych z XVII – XVIII wiekiem jest znacznie uboższa a jednocześnie bardziej ujednolicona.

Rozebranie murów miejskich i zasypane fosy, dokonane pod koniec XVIII wieku, niewątpliwie sprzyjało w wieku XIX ponownemu rozwojowi miasta, zwłaszcza zagospodarowywaniu obszaru położonych w kierunku na wschód i na północ od

dzisiejszego Rynku. Odzwierciedleniem tego procesu są liczne pozostałości po osadnictwie z XIX wieku odkrywane w rejonie bezpośrednio graniczącym z linia dawnych umocnień miasta (por. nr 58/XI; nr 58/XIII; nr 58/XIV; nr 58/XV; nr 58/XVI; nr 58/XVII; nr 58/XIX).

5. Strefy osadnicze dotychczas wpisane do rejestru zabytków

Przeprowadzona analiza występowania stanowisk archeologicznych na obszarze Środy Wielkopolskiej uzasadniają potrzebę wyznaczenia stref dawnego osadnictwa, które ze względu na dynamiczny rozwój infrastruktury a jednocześnie obowiązku ochrony dziedzictwa kulturowego, mogą ulec zniszczeniu.

Dotychczas w sposób uzasadniony wydzielono historyczny układ urbanistyczny miasta jako obszar wpisany do rejestru zabytków pod numerem 247/Wlkp/A.

Obszar ten obejmuje:

- a) nawarstwienia kulturowo – osadnicze od czasów pradziejowych po okres nowożytny
- b) znajdujące się w centrum miasta Rynek oraz place: Kościelny i Zamkowy w północnej części śródmieścia i plac Armii Poznań w północno-wschodniej części centrum
- c) szachownicowy układ ulic w centrum miasta: Zamkowa, Ratuszowa, Szkolna, Krzyżowa, część wschodnia ulicy Kilińskiego, część zachodnia ulicy Dąbrowskiego, Spichrzowa, św. Wawrzyńca, Mała Klasztorna, Szpitalna, Garncarska, Wielka Św. Ducha, Tylna, Krótka, Kolegiacka, Kościelna, Senatorska, część północna ulicy 17 Września, Sejmikowa, Powstańców Wielkopolskich
- d) układ ulic stanowiących granicę średniowiecznej lokacji: Dolna, Limanowskiego, Wałowa, Wiosny Ludów, ks. Kegla i północna część ulicy Kościuszki.

- e) Ulice odchodzące promieniście od centrum z ulicy łączącymi: ks. Jażdżewskiego, Górki, Szamarzewskiego, Daszyńskiego, część wschodnia ulicy Dąbrowskiego, Lipowa, część południowa ulicy 17 Września, część ulicy Wrzesińskiej Żwirki i Wigury, Niedziałkowskiego, 20 Października, część północna ulicy Sportowej, marsz. Piłsudskiego, ks. Kozierowskiego
- f) Tereny zielone: planty okalające centrum od południa, wschodu i zachodu, z terenem zielonym okalającym szpital przy ulicy Żwirki i Wigury, park miejski przy ulicy Daszyńskiego, park starościański na zapleczu starostwa i zielen porastająca cmentarze w północnej części miasta
- g) Architektura sakralna: kościół kolegiacki p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, relikty kościoła dominikanów w obrębie szwalni przy ulicy Małą Klasztorna, kościół ewangelicki obecnie obrządku rzymsko – katolickiego p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa przy ks . Kęgla i kaplice cmentarne w północnej części miasta
- h) Zabudowa mieszkalna przy wymienionych wyżej palcach i ulicach
- i) Zabudowa rezydencjonalna reprezentowana przez pałac wzniesiony przy ulicy Daszyńskiego, utrzymany w kostiumie włoskim
- j) Zabudowa gospodarcza
- k) Zabudowa użyteczności publicznej
- l) Obiekty przemysłowe
- m) Infrastruktura kolei normalnotorowej
- n) Infrastruktura kolei wąskotorowej.

6. Główne skupiska występowania pozostałości po dawnym osadnictwie i strefy osadnicze proponowane do wpisania do rejestru zabytków

Obszar Środy Wielkopolskiej został jedynie wstępnie spenetrowany pod względem archeologicznym. Oznacza to, że rozpoznano tylko domniemane strefy intensywnego występowania pozostałości po dawnym osadnictwie. Powtarzalność jednak w ich obrębie różnych rodzajów znalezisk archeologicznych łączonych z odmiennymi kulturami, dopuszcza możliwość przyjęcia tezy o uznaniu owych stref za reprezentatywne dla pierwotnego oblicza osadniczo – kulturowego okolicy dzisiejszej Środy Wielkopolskiej.

W przeprowadzonej analizie osadniczej i kulturowej pozostałości po dawnym osadnictwie stwierdzono, że główne skupienia osadnicze znajdują się w następujących miejscach.

- a) pradolina Moskawy i Jeziora Średzkiego, zasadniczo do wysokości górnej krawędzi terasy nadzalewowej
- b) rozległa terasa nadzalewowa przy ujściu Średzkiej Strugi do Moskawy
- c) południowy łagodny stok pradoliny Średzkiej Strugi
- d) rozległe plateau wyniesienia położonego w ramionach Moskawy i Średzkiej Strugi, obecnie zabudowane przez dawne i współczesne miasto
- e) pradolina Strumienia Topolskiego znajdująca się na północno-zachodnich przedmieściach dzisiejszego miasta

Zauważa się jednocześnie, że swoistą specyfiką obszary Środy Wielkopolskiej jest znaczący procent obszarów bezpowrotnie już zniszczonych, co jest efektem braku nadzoru konserwatorskiego zwłaszcza w latach 70.-tych i 80.-tych XX wieku. Uwaga ta odnosi się przede wszystkim do południowego łagodnego stoku pradoliny Średzkiej Strugi (budownictwo blokowe oraz zakłady przemysłowe) oraz wschodniego stoku terasy nadzalewowej przy ujściu Średzkiej Strugi do Moskawy (zakłady przemysłowe zwłaszcza tereny należące do cukrowni), gdzie elementem dodatkowym niszczącym stanowiska jest zasypywanie pierwotnych obszarów odpadami produkcyjnymi pochodzącymi z cukrowni.

Dotychczas w okolicy Środy Wielkopolskiej nie wpisano do rejestru zabytków żadnego indywidualnie wydzielonego stanowiska archeologicznego. Jednak na podstawie przeprowadzonej analizy wszystkich pozostałości archeologicznych pochodzących z pradziejów i czasów średniowiecznych z obszaru tego miasta, antycypując procesy niszczenia zarejestrowanych stanowisk, istnieje potrzeba wpisania do rejestru zabytków w pierwszym rzędzie kilku stref, gdzie stwierdzono pozostałości po dawnym osadnictwie (por mapa).

Proponuje się, ze względu na tempo i intensywność prowadzonych prac przekształcających pierwotne siedlisko, gęstość występowania stanowisk archeologicznych a także wartość poznawczą zarejestrowanych punktów archeologicznych, wydzielenie kilku stref osadniczych, które wpisać należy do rejestru zabytków:

Strefa I : dorzecze Strumienia Topolskiego, obejmujące 9 stanowisk pradziejowych i średniowiecznych (stanowisko nr 1/55; 8/27; 9/28; 10/29; 11/30; 12/31; 13/32; 14/33; 15/34). Jest wyznaczona na północy ulicą Topolską, na południu ulica Kosynierów, na wschodzie ulicą Kruczkowskiego.

Wszystkie znaleziska zostały zarejestrowane podczas penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”. Brak stanowisk badanych w sposób wykopaliskowy.

Strefa II: południowa część basenu Jeziora Średzkiego, obejmująca 16 stanowisk pradziejowych i średniowiecznych (stanowisko nr 7/26; 16/35; 17/36; 18/37; 19/38; 20/39; 21/40; 22/41; 25/44; 26/45; 28/47; 29/48; 30/49; 31/50; 32/51; 55/104). Jest wyznaczona na wschodzie ulicą Słoneczną, na południu Wrzesińską i Gnieźnieńską, na zachodzie ulicą Nekielską.

Wszystkie stanowiska zostały zarejestrowane podczas penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. oraz w 1998 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” oraz podczas nadzorów archeologicznych towarzyszących budowie linii elektrycznej. Brak stanowisk rozpoznanych metodami wykopaliskowymi. Uwaga:

przez tę strefę w najbliższym czasie będzie budowana północna obwodnica Środy Wlkp. Jest to jednocześnie strefa wyjątkowo dynamicznie ulegająca zabudowie budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi.

Strefa III: ujście Średzkiej Strugi do Moskawy. Strefa obejmuje 7 stanowisk pradziejowych i średniowiecznych (stanowisko nr 41/60; 42/61; 43/62; 44/63; 45/64; 46/65; 48/67). Strefę wyznacza od wschodu dorzecze Moskawy, od południa i południowego – zachodu dorzecze Średzkiej Strugi, od północy ulica Marcinkowskiego i Harcerska.

Wszystkie stanowiska zostały rozpoznane podczas penetracji powierzchniowej prowadzonej w latach 30.-tych i 50.-tych XX wieku oraz 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”. W latach 50.-tych XX wieku metodami wykopaliskowymi rozpoznano stanowisko 46/65, które zostało naukowo opracowane. Wyjątkowo wysoka wartość źródeł archeologicznych występujących w tej strefie. Ze względu na dynamiczny proces zabudowy prowadzony w tej strefie należy zwrócić szczególną nań uwagę.

Strefa IV: północne dorzecze Moskawy. Strefa obejmuje 5 stanowisk pradziejowych i średniowiecznych (stanowisko nr 47/66; 51/70; 52/71; 53/72; 54/73). Strefę wyznacza na południu i zachodzie dorzecze Moskawy, na północy i wschodzie szosa prowadząca ze Środy Wlkp. w stronę Miłosławia.

Wszystkie stanowiska zostały rozpoznane w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej już w latach 30.-tych i 50.-tych XX wieku a następnie w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”. Na powierzchni występuje liczny materiał archeologiczny. Strefa, ze względu na niewielki zakres rozwoju infrastruktury, ulega niewielkim procesom niszczenia.

Strefy w znacznym stopniu już zabudowane i zniszczone, ale pod względem ochrony dziedzictwa kulturowego konieczne jest wpisanie ich do rejestru:

Strefa V: ulica Kórnicka. Strefa obejmuje tylko jedno stanowisko (stanowisko nr 3/58). Strefę wyznacza na północy i zachodzie ulica Kórnicka, na południu linia torów normalnotorowych, na wschodzie linia torów kolejki wąskotorowej.

Ze względu na walory siedliskowe tej strefy – południowa terasa nadzalewowa pradoliny Średzkiej Strugi – jest to obszar potencjalnie z występującymi stanowiskami archeologicznymi. Obecnie jednak obszar ten jest gęsto zabudowany a występujące na pewno tam stanowiska archeologiczne zostały w znacznym stopniu już naruszone lub nawet całkowicie zniszczone. Niemniej jednak należy obszar ten wpisać do rejestru i objąć, w miarę możliwości, ochroną konserwatorską.

Strefa VI: Osiedle Jagiellońskie. Strefa nie obejmuje żadnych stanowisk archeologicznych. Strefę wyznacza od południa linia torów kolejki wąskotorowej, od zachodu ulica Kościuszki, od północy ulica 20 Października, a od wschodu ulica Sportowa.

Przypuszcza się, że już w XIX wieku oraz w okresie międzywojennym odkrywano tam ślady po dawnym osadnictwie (por. informacje archiwalne). Gwałtowna rozbudowa miasta pod koniec XX wieku, zniszczyła zapewne wiele stanowisk archeologicznych. Warunki siedliskowej tej strefy, analogiczne do strefy V, były zapewne czynnikiem inspirującym do wykorzystywania zwłaszcza w pradziejach.

7. Dawne obiekty sakralne i cmentarne na terenie Środy Wielkopolskiej

W przypadku Środy Wielkopolskiej osobnym zagadnieniem pozostaje ochrona pozostałości po dawnych obiektach sakralnych i cmentarnych. Informacje o nich przetrwały do naszych czasów w postaci przede wszystkim źródeł historycznych, w których tylko niekiedy zawarte są informacje o pierwotnej ich lokalizacji. W kilku jednak przypadkach badania archeologiczne prowadzone w obrębie starego miasta w Środzie Wielkopolskiej pozwalają na przeprowadzenie zabiegu konfrontacji źródeł pisanych z archeologicznymi. Liczba tych obiektów, na tle innych miejscowości

wielkopolskich, jest znacząca. Zweryfikowane miejsca ich lokalizacji winny być objęte szczególną opieką konserwatorską (por. mapa).

Środa Wielkopolska z chwilą przeprowadzenia jej lokacji, w Wielkopolsce była jednym z bardziej dynamicznie rozwijających się miast. Elementem odzwierciedlającym ów dynamizm była liczba obiektów sakralnych wielu wyznań budowanych w tym mieście. W dziejach dotyczących miasta zachowały się źródła historyczne traktujące o funkcjonujących kilku obiektach sakralnych różnych wyznań a także o miejscach chowania zmarłych wyznawców różnych religii (dokumentacja konserwatorska, akta 4161, teczka nr 5435-5441/ 1960 r.. Por. B. Urbańska 2004). Niektóre z tych źródeł można konfrontować z wynikami przeprowadzonych w ostatnim czasie badań archeologicznych. Stworzony dla miasta rejestr tych obiektów, wraz z ich kartografią, musi stanowić dla wszystkich mocną podstawę do głębokiej refleksji o czasach minionych, kolorycie kulturowym dawnej społeczności średzkiej, a jednocześnie o potrzebie bezwzględnej ochrony tych miejsc.

Uwaga: numer przy nazwie odpowiada numerowi na mapie.

Kościoły i cmentarze katolickie

1. *Kościół p.w. Wszystkich Świętych* – usytuowany przy ulicy ks. Jażdżewskiego, w okolicy dzisiejszego probostwa. Pierwotnie drewniany, zbudowany zapewne w czasach przełomu średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych, rozebrany w latach 20.-tych XIX wieku. Prawdopodobnie przy kościele znajdował się niewielki cmentarz.

2. *Kościół p.w. Świętego Ducha* – usytuowany w pobliżu dawnego szpitala, znajdującego się u zbiegu ulicy Szpitalnej i Kościuszki. Pierwsze informacje o tym obiekcie pochodzą z początku XVI wieku (około 1510 r.). Przy tym kościele, bezpośrednio zza murami miejskimi, znajdował się cmentarz używany prawdopodobnie aż po początek XIX wieku. Kościół wielokrotnie niszczone przez najazdy, wojny prawdopodobnie rozebrany na początku XIX wieku.

3. *Kościół O.O. Dominikanów p.w. Św. Krzyża* – usytuowany w obrębie średniowiecznego miasta bezpośrednio przy murach miejskich, niemal w przeciwległej części miasta w stosunku do kościoła parafialnego, przy obecnej ulicy Mała Klasztorna i Wiosny Ludów. Wzniesiony w XV wieku po założeniu konwentu dominikanów w latach 1411-1418 r. W 1 połowie XIX wieku po kasacie klasztoru przekazany protestantom. W latach 1815 – 1880 użytkowany przez protestantów niemal w formie nie zmienionej. Dopiero po 1880 r. zdecydowanie przebudowany i adaptowany na cele przemysłowe. W 1881 r. w jego pobliżu zbudowano kościół protestancki. Niewykluczone, że czasach funkcjonowania o.o. Dominikanów „gdzieś” w pobliżu znajdował się także cmentarz.

4. *Kościół p.w. NMP Wniebowziętej* - obecnie Kolegiata – wzniesiona w 1423 r. przy ulicy Kościelnej i Placu Zamkowym. Wcześniej w tym miejscu znajdował się kościół drewniany. Kościół wzniesiony po 1423 r., rozbudowany na przełomie XV i XVI wieku. Dodano wówczas nawy boczne, nakryto nawy sklepieniem i podwyższono wieżę. W XVI wieku dobudowano kaplicę rodziny Pampowskich, zamienioną następnie na zakrystię, oraz kaplicę grobową rodziny Gostomskich. W latach 1926 – 1929 w kościele prowadzono prace konserwatorskie. Kolejny etap prac konserwatorskich miał miejsce w latach 70 - 80.-tych XX wieku oraz na początku XXI wieku.

Wewnątrz kościoła znajdują się pochówki osób duchownych oraz szlachty wielkopolskiej. Natomiast przy kościele znajdował się niewielki cmentarz przykościelny. Na jego ślady natrafiono podczas budowy linii telefonicznej wzdłuż ulicy Kościelnej, prowadzonej na początku lat 90. – tych XX wieku bez wcześniejszego jednak powiadomienia służb konserwatorskich. Ostatnio dokonano niewielkiej przebudowy zakrystii, niestety bez powiadomienia służb konserwatorskich.

5. *Kościół p.w. Św. Idziego* – wzniesiony prawdopodobnie w XV wieku, na przedmieściach miasta, gdzieś w okolicy dzisiejszego rozwidlenia ulicy Dąbrowskiego

i Lipowej. Zapewne w jego okolicy znajdował się cmentarz przykościelny, odkryty przypadkowo w latach 60-tych XX wieku w okolicy dzisiejszej poczty, niestety bez udziału służb konserwatorskich. Trudno jest ustalić, do kiedy funkcjonowała owa świątynia i cmentarz. Szereg prac budowlanych prowadzonej w tej okolicy odbywało się bez udziału służb konserwatorskich.

6. *Kościół św. Sebastiana* – zwany częściej kaplicą – zlokalizowany poza murami miejskimi, zbudowany na przełomie XVI i XVII wieku przy trakcie do Gniezna. Obecnie jest to ulica Nekielska. Kościół, wielokrotnie niszczone w czasie wojen, został rozebrany u schyłku XVIII wieku. W nieco późniejszym czasie, zapewne w latach 30.-tych XIX wieku, w okolicy nie istniejącego już kościoła wytyczono tereny pod cmentarz katolicki, pierwotnie także protestancki, który do chwili obecnej jest miejscem chowania mieszkańców Środy Wielkopolskiej i jej okolicy.

Świątynie i cmentarze żydowskie

7 - 9. W Środzie Wielkopolskiej funkcjonowały przynajmniej trzy obiekty modlitewne związane z religią judejską. Pierwszym był dom modlitewny znajdujący się przy ulicy Wałowej, drugim synagoga zbudowana przy ulicy Limanowskiego, o chronologii bliżej nie ustalonej, trzeci natomiast duża synagoga zbudowana w 1871 r. Obecnie w miejscu owej synagogi zburzonej w latach 60-tych XX wieku, zbudowano na jej fundamentach bibliotekę. Cmentarz społeczności żydowskiej, obecnie już nie istniejący, został zlokalizowany w północno-wschodnim sąsiedztwie dzisiejszego cmentarza katolickiego. Cmentarz żydowski funkcjonował od początku XIX wieku aż po 1939 r., a po 1945 r. był miejscem początkowo wybierania piasku budowlanego, po czym pod koniec lat 50.-tych XX wieku, w następstwie odkrywania kolejnych grobów ludności żydowskiej, zaniechano tego procederu. Pod koniec XX wieku teren cmentarza żydowskiego, po wcześniejszym zabezpieczeniu pochówków, włączono do cmentarza katolickiego.

Świątynie i cmentarze protestanckie

10 – 11. Protestanci zaczęli napływać do miasta z chwilą wcielenia Ziemi Średzkiej do zaboru pruskiego. Po kasacji zakonu dominikanów przejęli oni część dawniejszych ich posiadłości. W 1881 r. zbudowali kościół przy obecnej ulicy Wiosny Ludów. Natomiast swoich zmarłych początkowo chowali na cmentarzu łącznie z katolikami, po czym na przełomie XIX i XX wieku założyli cmentarz przy obecnej ulicy Nekielskiej. Tam też w 1910 r. zbudowano kaplicę cmentarną. Obecnie obiekt jest nie używany, kaplica cmentarna istnieje i jest w stosunkowo dobrym stanie technicznym.

W sąsiedztwie cmentarza protestanckiego prowadzone były aż do 2009 r. różnego typu prace budowlane niestety bez nadzoru konserwatorskiego.

Świątynie i cmentarze baptystów.

12 – 13. W XIX i na początku XX wieku w Środzie Wielkopolskiej funkcjonowała niewielka grupa ludności związana z religią baptystów. Przy ulicy Dąbrowskiego 39 znajdowała się ich kaplica, a przy ulicy Działkowej prowadzącej w stronę rzeki Moskawy mieli swój niewielki cmentarz. Po wyprowadzeniu się ze Środy Wielkopolskiej ostatnich rodzin związanych z tym wyznaniem (koniec I wojny światowej) nie znane były losy dawniejszych ich obiektów religijnych. Przypadkowo w 1933 r. odkryto przy ulicy Działkowej cmentarz tej społeczności (grobu szkieletowe i proste skrzyniowe trumny).

8. Stan zachowania stanowisk archeologicznych oraz główne elementy destrukcyjne zagrażające ich zachowaniu

W dynamicznie przebiegających procesach gospodarczych skala ochrony dóbr kulturowych jest zawsze wyrazem pewnego kompromisu między możliwością zachowania dawnej substancji kulturowej a tym, co należy zbudować i wkomponować w oblicze kulturowo osadnicze miasta. Innym elementem tego kompromisu jest racjonalny stosunek do walorów naturalnych środowiska wykorzystywanego przez człowieka. Wreszcie jeszcze innym pozostaje indywidualny poziom świadomości każdego członka społeczności działającej w określonym siedlisku kulturowym.

Nie ulega wątpliwości, że w Środzie Wielkopolskiej poczyniono wiele w związku z ochroną dóbr kulturowych, wiele jednak, zwłaszcza w czasach minionych, świadomie lub nie uległo zniszczeniu. W związku z tym warto zdefiniować stan zachowania stanowisk archeologicznych i wskazać na główne elementy destrukcyjne zagrażające ich zachowaniu.

Penetracja archeologiczna przeprowadzona jeszcze w latach 80.-tych XX wieku była wykonana w sytuacji szerokiego dostępu do terenów nie zabudowanych. Wtedy nie stwierdzono sytuacji braku możliwości przeprowadzenia badań powierzchniowych. W konsekwencji zarejestrowana wówczas sieć stanowisk archeologicznych, jak się wydaje, mogła odzwierciedlać zarys dawnych układów osadniczych. Stan jego zachowania, bazując na liczebności rejestrowanych na powierzchni arte faktów, był porównywalny do stanu rejestrowanego w innych częściach Wielkopolski.

W okolicy Środy Wielkopolskiej niemal we wszystkich wydzielonych strefach, gdzie odnotowano pozostałości po dawnym osadnictwie, stanowiska ulegają zniszczeniu w efekcie gwałtownie postępującej erozji gleb. Dotyczy to zwłaszcza pradoliny Moskawy i Jeziora Średzkiego oraz terasy nadzalewowej przy ujściu Średzkiej Strugi do Moskawy. Nie odnotowano niszczenia stanowiska poprzez eksplorację kruszywa budowlanego. Jedynie w przypadku skupiska III i IV, proponowanego do wpisania do rejestru, część stanowisk może ulec zniszczeniu w

konsekwencji ponownego „otwarcia” starych piasnic obecnie zarośniętych i nie użytkowanych.

Do wyjątkowo rozległego i skutecznego niszczenia stanowisk dochodzi na terasie nadzalewowej przy ujściu Średzkiej Strugi do Moskawy w miejscu, gdzie składowane są na rozległym obszarze odpady pochodzące z cukrowni związane z przerobem buraków cukrowych. Ten obszar jest już obecnie bezpowrotnie zniszczony.

Osobnym zagadnieniem jest niszczenie stanowisk archeologicznych podczas budowy urządzeń liniowych takich jak woda, gaz, czy urządzenia kanalizacyjne czy telekomunikacyjne.

Wyraźne zniszczenia wywołuje intensywne prowadzona uprawa roli oraz budowa urządzeń rolno - hodowlanych. Zauważa się to przede wszystkim w północnych i północno – zachodnich części analizowanego obszaru. Podobne zniszczenia wywołuje gwałtowna zabudowa rozwijana w południowej części miasta, zwłaszcza na terasie nadzalewowej Średzkiej Strugi (strefa III, IV, V, VI). Niebawem zniszczenia substancji archeologicznej nastąpiły w dorzeczu Strumienia Topolskiego, na wysokości dawnej rzeźni i nowo zbudowanej ulicy Wejchana.

Osobnym zagadnieniem pozostaje dynamiczny rozwój budownictwa prywatnego, a w następstwie potrzeba uzbrojenia terenów budowlanych, rozwijanego niemal we wszystkich wydzielonych strefach zalegania śladów po dawnym osadnictwie.

**KATALOG
STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH
NA TERENIE
ŚRODY WIELKOPOLSKIEJ**

Zasady katalogowania źródeł archeologicznych

W katalogu zawarto wszystkie dostępne do września 2009 r. źródła archeologiczne. Pochodzą one z kilku zbiorów. Pierwszym jest zbiór kart katalogowych „Archeologicznego Zdjęcia Polski”, obszar: 56-30 i 56-31, wykonany w 1984 r., wraz z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami. Owa dokumentacja jest przechowywana w archiwum Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, Dział Archiwum. Numeracja stanowisk w sformułowanym tutaj katalogu nawiązuje zasadniczo do numeracji zaproponowanej w dokumentacji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”. Drugim jest zbiór dokumentacji przechowywany w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, będący efektem prowadzonych prac archeologicznych na terenie Środy Wielkopolskiej, poczynając od roku 1997, a więc od czasu, kiedy konsekwentnie zaczęto przestrzegać zaleceń konserwatorskich o ochronie dziedzictwa kulturowego.

Wprowadzono także pewne zmiany porządkowe. Rzecz dotyczy oznakowania odrębnym numerem stanowiska obszaru określanego mianem „stare miasto” w Środzie Wielkopolskiej, który na podstawie decyzji konserwatorskiej nr 247/Wlkp./A z dnia 6 września 2005 r., został wpisany do rejestru zabytków. Temu zatem obszarowi, przestrzennie wyraźnie określonego (por. rozdział „Strefy osadnicze dotychczas wpisane do rejestru zabytków”), nadano nr 58/108, na obszarze AZP: 56-31. Jednocześnie w obrębie tego stanowiska miejsca, gdzie wykonywano kolejne prace archeologiczne związane z nadzorami archeologicznymi, oznaczano kolejnymi liczbami rzymskimi, np. stanowisko 58/I. Dotychczas wydzielono dwadzieścia jeden takich miejsc.

Tylko w jednym przypadku, w porównaniu do stanu zawartości dokumentacji kart „AZP” z roku 1998, dopisano nowe stanowisko. Jest to informacja archiwalna dotycząca cmentarzyska kultury przeworskiej o nie znanej lokalizacji (stanowisko nr 77/127 – obszar AZP: 56 – 31).

Wykaz skrótów:

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski

MA – Muzeum Archeologiczne, Poznań

RSMA, F VII – Regionalna Składnica Materiałów Archeologicznych, Fort VII – Poznań.

KFM – Kaiser Friedrich Museum, Posen (Poznań)

WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu

Środa Wielkopolska, stanowisko 1

AZP: 56 – 30

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP - Środa Wlkp., stan. 1 wprowadzona w 1984 r., na obszarze - numer 55.

Lokalizacja: N 52° 14' 27.83'; E 17° 14' 40.69'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez dra L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowski w marcu 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znalezisk i opis odkryć: punkt osadniczy, luźno na powierzchni 4 fragmenty ceramiki (informacja na podstawie karty ewidencji AZP sporządzonej przez L. Czerniak i J. Nowakowski)

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: RSMA, F VII - Poznań

Archiwum: MA – Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 2

AZP: 56 – 30

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 2 wprowadzona w 1984 r., na obszarze - nr 57

Lokalizacja: N 52° 14' 0.85' ; E 17° 14' 16.04'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez dra L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w marcu 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: ślad osadniczy, luźno na powierzchni 3 fragmenty ceramiki (informacja na podstawie karty ewidencji AZP sporządzonej przez L. Czerniaka i J. Nowakowskiego)

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka

Zbiory: RSMA, F VII - Poznań

Archiwum: MA - Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 3

AZP: 56 – 30

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 3 wprowadzona w 1984 r., na obszarze - nr 58

Lokalizacja: N 52° 13' 54.56' ; E 17° 14' 14.98'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: ślad osadniczy, luźno na powierzchni 1 fragment ceramiki (informacja na podstawie karty ewidencji „AZP” sporządzonej przez L. Czerniaka i J. Nowakowskiego).

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: RSMA, F VII - Poznań

Archiwum: MA - Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 4

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 4 wprowadzona w 1984 r., na obszarze - nr 23.

Lokalizacja: N 52° 14' 54.66' ; E 17° 16' 31.4'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: punkt osadniczy, luźno na powierzchni 6 fragmentów ceramiki (informacja na podstawie karty ewidencji AZP sporządzonej przez L. Czerniaka i J. Nowakowskiego).

Chronologia: okres wczesnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII - Poznań

Archiwum: MA - Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 5

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 5 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 24.

Lokalizacja: N 52° 14' 53.8' ; E 17° 16' 41.99'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską i J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: luźno na powierzchni 3 fragmenty ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki.

Chronologia: (a) okres wczesnego średniowiecza

(b) okres późnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII - Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 6

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 6 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 25.

Lokalizacja: N 52° 14' 45.87' ; E 17° 17' 7.35'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: luźno na powierzchni 8 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) punkt osadniczy 4 fragmenty ceramiki, (b) punkt osadniczy 4 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) epoka brązu – kultura lużycka

(b) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: RSMA, Fort VII - Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 7

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 7 wprowadzona w 1984 r. na obszarze - nr 26

Lokalizacja: N 52° 14' 35.16' ; E 17° 17' 22.27'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”, znalezisko pozytywnie zweryfikowane przez M. Andrałojča w 1998 r. w trakcie prac archeologicznych związanych z budową linii telefonicznej.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: luźno na powierzchni 180 fragmentów ceramiki, krzemienie oraz przedmioty z brązu oraz przynajmniej kilka zniszczonych obiektów. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) punkt osadniczy 4 krzemienie, (b) osadę 50 fragmentów ceramiki, 2 krzemienie, (c) punkt osadniczy 7 fragmentów ceramiki, (d)

osadę 107 fragmentów ceramiki, (e) punkt osadniczy 5 fragmentów ceramiki, (f) ślad osadniczy 3 fragmenty ceramiki, (g) punkt osadniczy 4 fragmenty kafli, (h) ślad osadniczy przedmiot z brązu.

Chronologia: (a) epoka kamienia

(b) neolit – kultura pucharów lejkowatych

(c) epoka brązu – kultura łużycka

(d) okres wpływów rzymskich - kultura przeworska

(e) kultura okresu wczesnego średniowiecza

(f) kultura późnego okresu średniowiecza

(g) kultura okresu wczesnej nowożytności

(h) okres nieokreślony

Zbiory: RSMA, Fort VII - Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 8

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 8 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 27.

Lokalizacja: N 52° 14' 39.96' ; E 17° 15' 0.32'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: punkt osadniczy, luźno na powierzchni 6 fragmentów ceramiki

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: RSMA, Fort VII - Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 9

AZP: 56 -31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 9 wprowadzona w 1984 r. na obszarze - nr 28

Lokalizacja: N 52° 14' 36.81' ; E 17° 15' 6.05'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: luźno na powierzchni 11 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) punkt osadniczy 7 fragmentów ceramiki, (b) punkt osadniczy 4 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) epoka brązu – kultura łużycka
(b) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 10

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 10 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 29

Lokalizacja: N 52° 14' 29.89' ; E 17° 15' 17.53'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: punkt osadniczy, luźno na powierzchni 9 fragmentów ceramiki

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 11

AZP: 56-31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP- Środa Wlkp., stan. 11 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 30

Lokalizacja: N 52° 14' 30.49' ; E 17° 15' 3.0'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: luźno na powierzchni 9 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) punkt osadniczy 5 fragmentów ceramiki, (b) punkt osadniczy 4 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
(b) kultura późnego okresu średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 12

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 12 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 31

Lokalizacja: N 52° 14' 30.95' ; E 17° 14' 39.91'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” .

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: luźno na powierzchni 5 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (b) ślad osadniczy 3 fragmenty ceramiki, (c) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki.

Chronologia: (a) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
(b) kultura okresu wczesnego średniowiecza (?)

(c) kultura okresu późnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum : MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 13

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 13 wprowadzona w 1984 r. na obszarze - nr 32

Lokalizacja: N 52° 14' 30.66' ; E 17° 14' 47.17'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”

Rodzaj znaleziska i opis odkryć: luźno na powierzchni 21 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadnictwa 3 fragmenty ceramiki, (b) punkt osadniczy 10 fragmentów ceramiki, (c) punkt osadniczy 5 fragmentów ceramiki, (d) ślad osadniczy 3 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) epoka brązu – kultura łużycka

(b) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

(c) kultura okresu wczesnego średniowiecza

(d) kultura późnego okresu średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 14

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 14 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 33

Lokalizacja: N 52° 14' 28.45' ; E 17° 14' 48.25'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy, luźno na powierzchni 2 fragmenty ceramiki.

Chronologia: kultura późnego okresu średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 15

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 15 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 34

Lokalizacja: N 52° 14' 24.14' ; E 17° 14' 58.31'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: osada, luźno na powierzchni 14 fragmentów ceramiki.

Chronologia: kultura okresu wczesnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 16

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 16 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 35.

Lokalizacja: N 52° 14' 36.72' ; E 17° 17' 5.44'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 5 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 3 fragmenty ceramiki, (b) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) kultura okresu wczesnego średniowiecza
(b) kultura okresu późnego średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych.

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 17

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 17 wprowadzona w 1984 r. na obszarze nr 36

Lokalizacja: N 52° 14' 36.73' ; E 17° 17' 21.93'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: punkt osadniczy, luźno na powierzchni 6 fragmentów ceramiki.

Chronologia: kultura późnego okresu średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 18

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 18 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 37

Lokalizacja: N 52° 14' 31.18'; E 17° 17' 36.01'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 3 fragmenty ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki

Chronologia: (a) epoka brązu – kultura łużycka

(b) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 19

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 19 wprowadzona w 1984 r. na obszarze - nr 38

Lokalizacja: N 52° 14' 26.67' ; E 17° 17' 42.18'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 1 odłupek krzemienisty oraz 23 fragmenty ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 1 odłupek, (b) osada 18 fragmentów ceramiki, (c) punkt osadniczy 4 fragmenty ceramiki, (d) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia

(b) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

(c) kultura okresu wczesnego średniowiecza

(d) kultura późnego okresu średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 20

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 20, wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 39

Lokalizacja: N 52° 14' 30.84' ; E 17° 17' 12.41'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 4 fragmenty ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (b) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) kultura okresu wczesnego średniowiecza
(b) kultura późnego okresu średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 21

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 21 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – 40

Lokalizacja: N 52° 14' 26.17' ; E 17° 17' 39.57'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 15 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (b) punkt osadniczy 4 fragmenty ceramiki, (c) osada 8 fragmentów ceramiki, (d) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) kultura wczesnej epoki brązu
(b) epoka brązu – kultura łużycka

(c) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

(d) kultura późnego okresu średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum : MA – Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 22

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 22 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 41

Lokalizacja: N 52° 14' 13.5' ; E 17° 17' 6.34'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 5 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (b) ślad osadniczy 3 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) kultura okresu wczesnego średniowiecza

(b) kultura okresu późnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 23

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 23 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 42

Lokalizacja: N 52° 14' 5.2' ; E 17° 16' 2.21'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 18 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2

fragmenty ceramiki, (b) osada 11 fragmentów ceramiki, (c) punkt osadniczy 5 fragmentów ceramiki.

Chronologia: (a) kultura wczesnej epoki brązu
(b) epoka brązu – kultura łużycka
(c) kultura okresu wczesnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 24

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 24 wprowadzona w 1984 r. ma obszarze – nr 43

Lokalizacja: N 52° 14' 5.99' ; E 17° 16' 8.92'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 8 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (c) punkt osadniczy 5 fragmentów ceramiki.

Chronologia: (a) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
(b) kultura okresu wczesnego średniowiecza
(c) kultura okresu późnego średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych.

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 25

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 25 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 44

Lokalizacja: N 52° 14' 12.47' ; E 17° 17' 14.62'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 9 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (b) punkt osadniczy 4 fragmenty ceramiki, (c) ślad osadniczy 3 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia – kultura pucharów lejkowatych
(b) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
(c) ślad osadniczy – kultura okresu wczesnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 26

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 26 wprowadzona w 1984 r. na obszarze - nr 45

Lokalizacja: brak szczegółowych danych. Jedynie informacje, to okolica między ulicą Plantaża (nazwa obecna) a dawnymi miejskimi łazienkami (obecnie już zlikwidowanymi) położonymi przy Moskawie.

Odkrycie: znalezisko przypadkowe w XIX wieku, nie zweryfikowane w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko popielnicowe, z którego pochodzi 1 „popielnica”.

Chronologia: epoka brązu – schyłek kultury łużyckiej

Zbiory: brak danych

Archiwum: MA – Poznań, teczka nr 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 27

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 27 wprowadzona w 1984 r. na obszarze – nr 46

Lokalizacja: brak szczegółowych informacji. Jedyne dane, to na cmentarzu żydowskim, a więc zapewne obecnie w rejonie między dzisiejszym cmentarzem katolickim a łazienkami miejskimi (obecnie już nie istniejącymi).

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku, nie zweryfikowane w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”. Część znalezisk z tego cmentarzyska przechowywał kolekcjoner zabytków Władysław Kozubski, mistrz piekarski ze Środy Wlkp.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe. Pochodziło stąd około 30 naczyń ceramicznych, w tym okazy malowane, naramiennik brązowy oraz inne jeszcze bliżej już nie określone przedmioty z brązu.

Chronologia: epoka brązu i początek epoki żelaza – kultura łużycka.

Zbiory: dawniej prywatne zbiory Władysława Kozubskiego ze Środy Wlkp. oraz Schmidta prawdopodobnie także ze Środy Wlkp. Obecnie brak informacji.

Archiwum: MA – Poznań, teczka nr 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 28

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 28 wprowadzona w 1984 r. , na obszarze - nr 47.

Lokalizacja: „wschodni stok wyniesienia nad Moskawą przy drodze prowadzącej do gospodarstwa pana Wojtaszaka”. Brak szczegółowych informacji.

Odkrycie: w okresie międzywojennym, zweryfikowane w 1981 r. przez zespół archeologów z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, ponownie zweryfikowane w 1984 r. przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego prowadzących penetrację powierzchniową w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni znaleziono (badania w 1984 r.) 6 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (c) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (d) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) epoka brązu – kultura łużycka
(b) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
(c) kultura okresu wczesnego średniowiecza
(d) kultura okresu późnego średniowiecza.

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 29

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 29 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 48

Lokalizacja: N 52° 14' 3.3' . ; E 17° 17' 49.07'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 2 fragmenty ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki.

Chronologia: (a) epoka brązu – kultura łużycka
(b) kultura okresu wczesnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 30

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 30 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 49.

Lokalizacja: N 52° 13' 58.53' ; E 17° 17' 37.26'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 6 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 3 fragmenty ceramiki, (b) ślad osadniczy 3 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) wczesna epoka brązu

(b) kultura okresu wczesnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 31

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan 31 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 50.

Lokalizacja: N 52° 13' 55.14' ; E 17° 17' 41.51'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy, luźno na powierzchni 3 fragmenty ceramiki.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka.

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 32

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 32 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 51.

Lokalizacja: N 52° 13' 53.87' ; E 17° 17' 49.05'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy, luźno na powierzchni 1 fragment ceramiki.

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 33

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 33 wprowadzona w 1984 r., na obszarze - nr 52.

Lokalizacja: N 52° 13' 43.63' ; E 17° 18' 16.26'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniak, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 4 fragmenty ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, gdzie wydzielono: (a) ślad osadniczy 3 fragmenty ceramiki, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia – kultura pucharów lejkowatych

(b) kultura okresu wczesnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 34

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 34 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 53.

Lokalizacja: N 52° 13' 33.73' ; E 17° 15' 17.37'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: punkt osadniczy, luźno na powierzchni 5 fragmentów ceramiki.

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 35

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP - Środa Wlkp., stan. 35 wprowadzona w 1984 r., na obszarze - nr 54

Lokalizacja: : „w pobliżu dworca kolei, na ternie ogródków działkowych, przy szosie prowadzącej ze Środy Wlkp. do Śremu”. Penetracja powierzchniowa w 1984 r. nie zweryfikowała tego stanowiska.

Odkrycie: przypadkowe w 1887 r., nie zweryfikowane w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe. Z tego cmentarzyska pochodzi kilkanaście naczyń ceramicznych, w tym kubek uchaty i misa.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka

Zbiory: dawniej KFM, nr inw. 1909: 429, 225-235, 273, 1221 – 1223. Obecnie brak informacji.

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 36

AZP: 56 – 31.

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 36 wprowadzona w 1984 r., na obszarze - nr 55.

Lokalizacja: „ koło cukrowni i torów kolejki wąskotorowej”. Penetracja powierzchniowa w 1984 r. nie zweryfikowała tego stanowiska.

Odkrycie: przypadkowe w latach 20.-tych XX wieku, badania wykopaliskowe w 1943 r. (brak dokumentacji), nie zweryfikowane w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. Prawdopodobnie teren stanowiska jest obecnie zabudowany urządzeniami cukrowni.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe. Z tego cmentarzyska pochodzi kadzielnica gliniana, kilkanaście naczyń ceramicznych, nóż brązowy, topór kamienny.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka

Zbiory: MAP – nr inw. 1920: 14, 1937: 65, 1943: 47

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Literatura: T. Malinowski 1961, t. 2, s. 200 – 201.

Środa Wielkopolska, stanowisko 37

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 37 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 56.

Lokalizacja: „znaleziony w pobliżu cukrowni w trakcie kopania torfu”. Znajezisko z 1908 r. Penetracja powierzchniowa w 1984 r. nie zweryfikowała tego stanowiska.

Odkrycie: przypadkowe w 1908 r. w trakcie kopania torfu. Informację o tym odkryciu przekazał Adolf Schneider, właściciel gospody w Środzie Wlkp., panu Ziendlerowi, miejscowemu zbieraczowi starożytności.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy, topór wykonany z rogu jelenia

Chronologia: epoka kamienia.

Zbiory: dawniej prawdopodobnie KFM – Poznań, obecnie brak informacji.

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 38

AZP: 56 – 31.

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 38 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 57.

Lokalizacja: „piaśnica w pobliżu cukrowni”. Penetracja powierzchniowa w 1984 r. nie zweryfikowała tego stanowiska.

Odkrycie: przypadkowe w latach 50.-tych XX wieku., penetracja powierzchniowa B. Kostrzewski z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1951 r., penetracja powierzchniowa L. Czerniaka w 1984 r. W 1951 r. znaleziono materiał archeologiczny (tu: opisany), w 1984 nie znaleziono już materiałów archeologicznych.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 16 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) osada 15 fragmentów ceramiki, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia – kultura pucharów lejkowatych
(b) epoka brązu – kultura łużycka

Zbiory: MA- Poznań.

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373

Literatura: L. Łuka 1952, s. 158

Środa Wielkopolska, stanowisko 39

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 39 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 58.

Lokalizacja: N 52° 13' 27.41' ; E 17° 18' 0.07'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 12 fragmentów ceramiki oraz 2 paleniska. Jest to stanowisko wielokulturowe, w którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (b) osada 10 fragmentów ceramiki.

Chronologia: (a) epoka brązu – kultura łużycka

(b) kultura okresu wczesnego średniowiecza – prawdopodobnie faza A/B.

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań.

Archiwum: MA- Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 40

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 40 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 59.

Lokalizacja: N 52° 13' 22.2' ; E 17° 18' 3.9'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 6 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (b) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (c) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

(b) kultura okresu wczesnego średniowiecza

(c) kultura okresu późnego średniowiecza.

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 41

AZP: 56 -31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 41 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 60.

Lokalizacja: N 52° 13' 1.13' ; E 17° 17' 20.55'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1981 r. przez pracowników z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Wtedy zarejestrowano fragmenty ceramiki i krzemień. Natomiast podczas penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” nie pozyskano nowego materiału archeologicznego.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 2 fragmenty ceramiki i 1 krzemień. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 1 krzemień, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (c) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia

(b) epoka brązu – kultura łużycka

(c) kultura późnego okresu średniowiecza

Zbiory: MA – Poznań

Archiwum: MA- Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 42

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 42 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 61.

Lokalizacja: N 52° 12' 59.41' ; E 17° 17' 27.54'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1981 r. przez pracowników Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Wtedy zarejestrowano 12 fragmentów ceramiki. Natomiast podczas penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” nie pozyskano nowego materiału archeologicznego.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 12 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (b) osada 11 fragmentów ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia – kultura pucharów lejkowatych
(b) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska.

Zbiory: MA – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 43

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: dawniej oznaczone jako Żrenica, stanowisko 4, obecnie włączona już w obręb miasta Środa Wlkp., numer wg AZP – Środa Wlkp., stan. 43 wprowadzony w 1984 r., na obszarze – nr 62.

Lokalizacja: N 52° 12' 55.16' ; E 17° 17' 41.54'

Odkrycie: przypadkowe w latach 50.-tych XX wieku, następnie w 1953 r. penetracja powierzchniowa prof. Józefa Kostrzewskiego z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską i J. Nowakowskiego w 1984 r. nie pozyskano nowego materiału archeologicznego.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni kilkanaście fragmentów ceramiki.

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska.

Zbiory: MA- Poznań, nr inw. 1953: 154.

Archiwum: MA – Poznań

Literatura: J. Kostrzewski 1953, s. 299

Środa Wielkopolska, stanowisko 44

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: dawniej oznaczone jako Żrenica, stanowisko 3, obecnie włączona już w obręb miasta Środa Wlkp., nr wg AZP – Środa Wlkp., stan. 44 wprowadzony w 1984 r., na obszarze - nr 63.

Lokalizacja: N 52° 12' 52.42' ; E 17° 17' 34.06'

Odkrycie: przypadkowe w latach 30.-tych XX wieku, następnie penetracja powierzchniowa w 1934 i 1950 r. przeprowadzona przez prof. Józefa Kostrzewskiego następnie w 1953 r. badania wykopaliskowe prof. Józefa Kostrzewskiego. Penetracja powierzchniowa prowadzona przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” nie dostarczyła nowych znalezisk.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni kilkanaście fragmentów ceramiki, w czasie badań wykopaliskowych kilka (?) obiektów. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) osada kilkanaście fragmentów ceramiki, (b) osada kilka (?) obiektów i kilkanaście fragmentów ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia – kultura lendzielska

(b) okres wpływów rzymskich - kultura przeworska

Zbiory: MA – Poznań, nr inw. 1934: 334; 1953: 153.

Archiwum: MA – Poznań

Literatura: Ł. Smoczyńska 1952, s. 63 – 64.

Środa Wielkopolska, stanowisko 45

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 45 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 64.

Lokalizacja: N 52° 12' 58.26' ; E 17° 17' 46.03'

Odkrycie: podczas penetracji powierzchniowej w 1981 r. prowadzonej przez pracowników Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w trakcie akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” nie zarejestrowano nowych materiałów archeologicznych.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 14 fragmentów ceramiki i krzemień.

Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 1 krzemień, (b) ślad osadniczy 2 fragmenty ceramiki, (c) osada 12 fragmentów ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia

(b) epoka kamienia – kultura amfor kulistych

(c) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: MA – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 46

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: dawniej jako Żrenica, stanowisko 1, obecnie włączona już w obręb Środy Wlkp., numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 46 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 65.

Lokalizacja: N 52° 13' 5.12' ; E 17° 17' 58.62'

Odkrycie: przypadkowe w latach 30.- tych XX wieku, następnie w 1953 r. badania powierzchniowe prof. Józefa Kostrzewskiego, badania wykopaliskowe 1957 r. archeologów z Zakładu Archeologii Wielkopolski IHKM PAN. W czasie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniak, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” nie odkryto nowych materiałów archeologicznych.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ludności przynajmniej trzech społeczności pradziejowych: (a) cmentarzysko - 2 groby popielnicowe, (b) cmentarzysko – 1 grób podkloszowy, (c) cmentarzysko – około 30 grobów szkieletowych i ciałopalnych.

Chronologia: (a) epoka brązu – kultura łużycka

(b) epoka żelaza – kultura pomorska

(c) wczesny okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: MA – Poznań, nr 1934: 194; 1953: 155; 1957: 364, 369-370

Archiwum: MA – Poznań

Literatura: M. Kostrzewska 1953, s. 298-299; A. Dymaczewski 1958, s. 3 – 34.

Środa Wielkopolska, stanowisko 47

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: dawniej jako Żrenica, stanowisko 2, obecnie włączona już w obręb Środy Wlkp., numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 47 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 66.

Lokalizacja: N 52° 12' 51.36' ; E 17° 17' 58.49'

Odkrycie: penetracja powierzchniowa prof. Józefa Kostrzewskiego i A. Mańkowskiego, następnie pracowników Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1981 r., wreszcie penetracja powierzchniowa L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerskiej, J. Nowakowskiego w 1984 r. w trakcie akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”. W 1984 r. nie stwierdzono już materiałów archeologicznych.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 45 fragmentów ceramiki, krzemienie, siekierka kamienna, przęślik, żuźle żelazne. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) osada – 3 krzemienie, siekierka kamienna, 17 fragmentów ceramiki, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (c) osada 12 fragmentów ceramiki, (d) osada 12 fragmentów ceramiki, naczynie ceramiczne, przęślik, żuźel, (e) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia – kultura pucharów lejkowatych

(b) epoka kamienia – kultura lendzielska

(c) epoka brązu – kultura łużycka

(d) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

(e) kultura okresu wczesnego średniowiecza

Zbiory: MA – Poznań, nr inw. 1934: 196 – 199; 1958: 365.

Archiwum: MA- Poznań

Literatura: K. Jażdżewski 1936, s. 132.

Środa Wielkopolska, stanowisko 48

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP- Środa Wlkp., stan. 48, wprowadzona w 1984 r. , na obszarze – nr 67.

Lokalizacja: N 52° 12' 41.62' ; E 17° 17' 56.55'

Odkrycia: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, I. Kozerską, D. Prinke, J. Nowakowskiego w 1984 r. w czasie akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy luźno na powierzchni 3 fragmenty ceramiki.

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska.

Zbiory: RSMA, Fort VII- Poznań.

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 49

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP - Środa Wlkp., stanowisko 49 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 68.

Lokalizacja: N 52° 13' 16.93' ; E 17° 19' 13.95'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”

Rodzaj znaleziska i opis: osada, luźno na powierzchni 7 fragmentów ceramiki.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka.

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań.

Archiwum: MA – Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 50

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stanowisko 50, wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 69

Lokalizacja: N 52° 13' 11.5' ; E 17° 19' 1.97'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 11 fragmentów ceramiki. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (b) punkt osadniczy 6 fragmentów ceramiki, (c) punkt osadniczy 4 fragmenty ceramiki.

Chronologia: (a) wczesna epoka brązu
(b) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
(c) kultura okresu wczesnego średniowiecza

Zbiory: RSMA, Fort VII, Poznań

Archiwum: MA – Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 51

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 51, wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 70.

Lokalizacja: N 52° 12' 54.52'; E 17° 18' 21.43'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy, luźno na powierzchni 3 fragmenty ceramiki.

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska.

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 52

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 52, wprowadzona w 1984 r., na obszarze nr 71.

Lokalizacja: N 52' 12' 50.81' ; E 17° 18' 30.79'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy, luźno na powierzchni 3 fragmenty ceramiki.

Chronologia: okres wpływów rzymskich - kultura przeworska.

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 53

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: dawniej Żrenica, stanowisko 5, obecnie włączona już w obręb Środy Wlkp., numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 53, wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 72

Lokalizacja: N 52° 12' 41.2' ; E 17° 18' 52.24'

Odkrycie: znalezisko przypadkowe w latach 30.-tych XX wieku, następnie próba weryfikacji tego znaleziska przeprowadzona w latach 50.-tych XX wieku przez pracowników Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (prof. Józef Kostrzewski, Jacek Delekta, Stanisław Jasnosz, Tadeusz Wieczorowski), a ostatnio penetracja powierzchniowa prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”. Podczas ostatnich badań nie stwierdzono żadnych znalezisk archeologicznych.

Rodzaj znaleziska i opis: osada, luźno na powierzchni kilkanaście fragmentów ceramiki, polepa, żużel, gładzik kamienny, przęślik.

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

Zbiory: MA – Poznań, nr inw. 1934: 337, 1213; 1957: 366, 1052; 1953: 156; 1958: 366.

Archiwum: MA-Poznań

Literatura: M. Kostrzewska 1953, s. 299.

Środa Wielkopolska, stanowisko 54

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 54, wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 73.

Lokalizacja: N 52° 12' 38.2' ; E 17° 19' 8.83'

Odkrycie: podczas penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1981 r. przez zespół archeologów z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, a następnie w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w ramach akcji „Archeologiczne Zdjęcie Polski”. W 1984 r. nie stwierdzono nowych znalezisk archeologicznych.

Rodzaj znaleziska i opis: luźno na powierzchni 69 fragmentów ceramiki, 2 krzemienie. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym wydzielono: (a) ślad osadniczy 2 krzemienie, (b) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki, (c) osada 67 fragmentów ceramiki, (d) ślad osadniczy 1 fragment ceramiki.

Chronologia: (a) epoka kamienia

(b) wczesna epoka brązu

(c) okres wpływów rzymskich – kultura przeworska

(d) kultura okresu wczesnonowożytnego

Zbiory: MA – Poznań

Archiwum: MA – Poznań.

Środa Wielkopolska, stanowisko 55

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 55 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 104.

Lokalizacja: N 52° 14' 24.14 ; E 17° 17' 50.65'

Odkrycie: w trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w trakcie akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy, luźno na powierzchni 3 fragmenty ceramiki, polepa.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka

Zbiory: RSMA, Fort VII – Poznań

Archiwum: MA – Poznań

Środa Wielkopolska, stanowisko 56

AZP: 56-31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 56 wprowadzona w 1984 r. , na obszarze 105.

Lokalizacja: brak danych, „na terenie miasta”.

Odkrycie: znalezisko przypadkowe w XIX wieku, nie zweryfikowane podczas penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w trakcie akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciepłopalne popielnicowe – brak dalszych informacji.

Chronologia: epoka żelaza – kultura pomorska.

Zbiory: brak danych

Archiwum: MA – Poznań, teczka nr 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 57

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 57 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 107.

Lokalizacja: brak danych, „na terenie miasta”.

Odkrycie: znalezisko przypadkowe w XIX wieku, nie zweryfikowane podczas penetracji powierzchniowej prowadzonej przez L. Czerniaka, D. Prinke, I. Kozerską, J. Nowakowskiego w 1984 r. w trakcie akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski”.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe – brak dalszych informacji.

Chronologia: epoka żelaza – kultura pomorska

Zbiory: brak danych

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 58

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 58 wprowadzone w 1984 r., na obszarze – 108, pierwotnie oznaczające jedynie znaleziska archeologiczne pochodzące z ulicy Kilińskiego 7 w Środzie Wlkp. Obecnie numer 58 oznacza stanowisko obejmujące teren całego starego miasta w Środzie Wlkp. Tym numerem objęto zatem wszystkie udokumentowane nadzory archeologiczne prowadzone w Środzie Wlkp. w okresie od czasów najdawniejszych po pierwszą dekadę XXI wieku. Kolejne miejsca prowadzonych nadzorów oznaczono w sposób następujący: stanowisko 58/I – ul. Kilińskiego 7; stanowisko 58/III - ulica Kilińskiego, Szpitalna, Św. Ducha. Każdy następny nadzór na terenie starego miasta winien być oznaczany kolejną liczbą rzymską. Przy każdym odkryciu jest podawana chronologia oraz literatura.

Lokalizacja: N 52° 13' 44.33'; E 17° 16' 30.41'

Odkrycie: znaleziska przypadkowe pochodzące od czasów najdawniejszych po współczesne, zazwyczaj bez lokalizacji, oraz pochodzące z udokumentowanych nadzorów archeologicznych wykonanych na terenie starego miasta prowadzonych od najdawniejszych czasów po pierwszą dekadę XXI wieku.

Rodzaj znaleziska i opis:

stanowisko 58/I – ulica Kilińskiego 7; latem 1964 r. - na podwórzu w trakcie budowy szamba natrafiono na warstwę kulturową miąższości około 1,2 m z

zawartością licznych fragmentów ceramiki z późnego okresu średniowiecza. Informacja Henryka Machajewskiego z 1984 r.

stanowisko 58/II – posesja na narożniku ulicy Św. Ducha i Św. Wawrzyńca 2a; maj 1998 r. – w trakcie budowy obiektu gospodarczo – mieszkalnego. Stwierdzono warstwę kulturową, miąższości około 2,0 m. Jest to sekwencja kulturowa łączona z pozostałościami po zabudowie z okresu od XIV po XVIII/XIX wiek. Odkryto tam relikty domu mieszkalnego o konstrukcji szachulcowej (?), okazałego pieca kaflowego, który uległ zniszczeniu (spaleniu ?). Następnie na miejscu budynku w XIX wieku zbudowano kolejny obiekt mieszkalny, nie podpiwniczony, który uległ rozbiórce w końcu lat 80.-tych XX wieku. Odkryto liczny ruchomy materiał archeologiczny. Uwagę zwraca zwłaszcza zbiór kafli, w tym okaz z figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus, pochodzące z 1 połowy XVI wieku.

Literatura: P. Wawrzyniak, Wyniki badań i nadzorów archeologicznych na posesji przy ul. Św. Wawrzyńca 2a w Środzie Wielkopolskiej, Poznań 1998 (maszynopis w WUOZ – Poznań).

stanowisko 58/III – ulica Kilińskiego, Szpitalna, Św. Ducha, budowa kolektora sanitarnego, długość około 500 m: czerwiec 1997 r. - stwierdzono w różnych miejscach warstwę kulturową miąższości od 0,5 do 1,7 m. Jest to sekwencja kulturowa łączona z pozostałościami po zabudowie i ulicy z okresu od XIV do XIX wieku. Uwagę zwraca liczny zestaw ruchomego materiału archeologicznego w postaci fragmentów ceramiki oraz kafli piecowych pochodzących z okresu od XIV do XVII wieku. Nadto w niektórych odcinkach wykopu budowlanego odkryto szczątki „legarów” i „pali drewnianych”.

Literatura: T. Łaskiewicz, P. Wawrzyniak, Nadzory archeologiczno – konserwatorskie (etap I – ul. Kilińskiego, Św. Ducha i Szpitalna) w Środzie Wlkp. w III – IV 1997. Wyniki. Poznań 1997 (maszynopis w WUOZ – Poznań)

stanowisko 58/IV – ulica Garncarska, Krótka, Św. Wawrzyńca i Tylna w Środzie Wielkopolskiej - budowa kolektora sanitarnego, długość około 600 m: czerwiec 1998 r. - stwierdzono w różnych miejscach warstwę kulturową miąższości od 0,9 do 1,8 m. Jest to sekwencja kulturowa łączona z pozostałościami po budynkach oraz wymoszczeniu ulic pochodząca z XVI – XVIII wieku. Odkryto liczne pozostałości ruchomego materiału archeologicznego w postaci fragmentów ceramiki, kafli glinianych, przedmiotów metalowych. Nadto w niektórych wykopach odnotowano pozostałości po drewnianych konstrukcjach domów.

Literatura: P. Wawrzyniak, Nadzory archeologiczno – konserwatorskie w rejonie ulic Garncarskiej, Krótkiej, Św. Wawrzyńca i Tylnej w Środzie Wielkopolskiej wykonane w V – VI. 1998 r. Wyniki, Poznań (maszynopis w WUOZ – Poznań).

stanowisko 58/V – działka przy Placu Armii Poznań, miejsce budowania obiektu „Kupiec Średzki”, obejmujący obszar około 800 m² . Prace archeologiczne wykonywano w okresie od maja do sierpnia 2005 r. W wykopie, sięgającym głębokości 4 m, zarejestrowano następującą sytuację: (a) poziom współczesny, silnie sperturbowany miąższości 0,8 m, stanowiący pozostałość po fundamencie rozebranej w 1992 r. tzw. ochronce dla dzieci, zbudowanej w latach 20.-tych XX wieku, prowadzonej do lat 60.-tych XX wieku przez siostry szarytki; (b) poziom nowożytny, miąższości 1,9 m, stanowiący pozostałość po osadnictwie z okresu od XVIII do początku XX wieku; (c) poziom fosy miejskiej, miąższości 1,8 m, zbudowanej pod koniec XIV wieku, zasypanej w początkach XVIII wieku w czasie rozbierania murów miejskich; (d) calec. Wśród odkrytych pozostałości uwagę zwraca przede wszystkim fosa, układająca się wzdłuż całego wykopu budowlanego. Odkryte pasmo fosy posiadało następujące wymiary: szerokość - od 4,5 do 7,0 m, długość zaś 44 m. Odkryty jej

fragment znakomicie wkomponowuje się w wyjątkowo czytelny w Środzie Wlkp. w jej układ fortyfikacyjny okalający zabudowę. Wzdłuż obydwu brzegów fosy stwierdzono pojedynczy rząd pionowo wbitych pali drewnianych. W jej wypełnisku odnotowano bogaty zestaw ceramiki naczyniowej, naczyń szklanych, kafli piecowych, różnych przedmiotów żelaznych oraz liczne szczątki kostne zwierząt domowych. Po wyeksplorowaniu zawartości fosy stwierdzono pojawienie się stosunkowo silnego strumienia wody płynącego z kierunku południowo – wschodniego w stronę północno – zachodniego.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych na terenie budowy obiektu handlowego „Kupiec Średzki” w Środzie Wielkopolskiej, Poznań 2005 (maszynopis w WUOZ w Poznaniu).

stanowisko 58/VI - ulica Powstańców Wielkopolskich, Sejmikowa, Plac Armii Poznań, Krzyżowa, Senatorska, Plac Zamkowy w Środzie Wlkp. – budowa kolektora sanitarnego: długość około 800 m . Prace archeologiczne wykonywano w okresie od kwietnia do września 2005 r. W różnych miejscach wykopów zarejestrowano intensywną warstwę kulturową miąższości od 0,5 do 1,2 m. W jej wypełnisku, zwłaszcza w ulicy Powstańców Wielkopolskich, odnotowano liczne odpady (tzw. zrzynki) po garbowanej skórze (miejsca funkcjonowania warsztatów ?) datowane na okres wczesnonowożytny (XVI wiek). Natomiast przy ulicy Krzyżowej zarejestrowano pozostałości, w postaci słabo wypalonych kafli garnkowatych, prawdopodobnie po warsztacie/magazynie materiałów zduńskich. Przy ulicy Senatorskiej stwierdzono ślady osadnictwa przedlokacyjnego datowane na X – XI wiek. Wzdłuż niemal wszystkich wykopów budowlanych stwierdzono liczne fragmenty ceramiki naczyniowej i kości zwierzęcych pochodzących z okresu od schyłku XIV do XVII wieku.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych wykonanych podczas budowy sieci kanalizacyjnej w Środzie Wielkopolskiej (II etap), Poznań (maszynopis w WUOZ Poznań).

Stanowisko 58/VII – ul. 20 Października, 17 Września, Powstańców Wielkopolskich, Spichrzowa, Wiosny Ludów, Mała Klasztorna, ks. Kegła, - budowa kolektora sanitarnego: długość – 900 m. Prace archeologiczne wykonywano w okresie od października 2005 do kwietnia 2006 r. W ulicy Małej Klasztornej i Powstańców Wielkopolskich natrafiono na wyjątkowej miąższości warstwę kulturową sięgającą do głębokości 3,9 m. W jej obrębie odnotowano pozostałości po studni w drewnianej konstrukcji, pozostałości budynków konstruowanych w układzie zrębowym, oraz pozostałości po piecach garncarskich. Natomiast przy ulicy ks. Kegła i Wiosny Ludów odkryto fragmenty fosy. W wykopach budowlanych odkryto liczne fragmenty ceramiki naczyniowej, kafli piecowych, przedmiotów żelaznych pochodzące z okresu od X do XI wieku oraz od XV do XVII wieku.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych wykonanych podczas budowy sieci kanalizacyjnej w Środzie Wielkopolskiej (III etap), Poznań (maszynopis w WUOZ Poznań).

stanowisko 58/VIII - ul. Kościelna 4 – budowa domu gospodarczego. Prace wykonano w lutym 2005 r. W jednym wykopie fundamentowym pod budynek, pozostałe fundamenty wykorzystano z budynku rozebranego, na długości około 12 m, zarejestrowano następujący układ warstw kulturowych: (a) warstwa silnie sperturbowana, współczesna, miąższości 0,30 m, (b) warstwa ciemnobrunatna, miąższości 0,55 m, zawierająca pozostałości w postaci ruchomego materiału archeologicznego datowanego na XVIII – XIX wiek, (c) warstwa spalenizny, miąższości 0,60 m, zawierająca ruchomy

materiał archeologiczny w postaci ceramiki naczyniowej datowanej na XIV-XV wiek. Niewykluczone, że owa warstwa może odzwierciedlać pożar miasta wywołany napadem krzyżackim w 1331 r., w konsekwencji którego niemal całe miasto zostało spalone.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego wykonanego przy budowie domu gospodarczego przy Placu Zamkowym nr 4 w Środzie Wielkopolskiej, Poznań (maszynopis w WUOZ Poznań).

stanowisko 58/IX - ul. Kościelna 6 – budowa domu gospodarczego. Prace wykonano w październiku 2005 r. W wykopie budowlanym zarejestrowano następującą stratygrafię: (a) warstwa silnie sperturbowana, miąższości 0,30 m, współczesna, (b) warstwa ciemnobrunatna lekko gliniasta, miąższości 0,35 m, zawierająca liczne fragmenty ceramiki naczyniowej pochodzące z XVI – XVII wieku, (c) warstwa spalenizny, miąższości 0,20 m, zawierająca nieliczne fragmenty ceramiki naczyniowej z XV – XVI wieku. W narożniku wykopu budowlanego sąsiadującego z ulicą Senatorską natrafiono na pozostałości drewnianej obudowy studni używanej w czasach wczesnonowożytnych.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego wykonanego przy Placu Zamkowym nr 6, Poznań (maszynopis w WUOZ Poznań).

stanowisko 58/X – ulica Kilińskiego w sąsiedztwie terenów po dawnej rzeźni, budowa domu handlowego „Lidl” – październik 2005 r. Wykop został zlokalizowany poza zwartą zabudową dawnej Środy Wielkopolskiej. W wykopie budowlanym o powierzchni 200 m² odnotowano następującą stratygrafię: (a) warstwa silnie sperturbowana, miąższości 0,35 m, współczesna odzwierciedlająca częste procesy wyrównywania terenu przy rzeźni; (b) warstwa ciemnobrunatna z wyraźną domieszką gliny, miąższości 0,20 m,

zawierająca nieliczne fragmenty ceramiki i szkła pochodzącego z XVIII – XIX wieku.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z badań archeologicznych poprzedzających budowę pawilonu handlowego w Środzie Wielkopolskiej przy ulicy Kilińskiego, Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XI – ulica Czerwonego Krzyża, budowa parkingu. Prace wykonano w kwietniu 2006 r. Na obszarze około 450 m² wykonywano jedynie prace równające teren przyszłego parkingu. W trakcie tych prac, gdzie penetracja budowlana sięgała głębokości do 0,5 m, zarejestrowano jedynie luźny materiał archeologiczny w postaci fragmentów naczyń ceramicznych pochodzących z XVII – XVIII wieku. Niewykluczone, że odkryte ślady mogą odzwierciedlać pozostałości po dawnej działalności gospodarczej rozwijanej bezpośrednio poza murami i fosą miejską.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych przeprowadzonych w związku z budową parkingu przy ulicy Czerwonego Krzyża w Środzie Wlkp., Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XII – ulica Wiosny Ludów 7, budowa obiektu handlowego. Prace wykonano w kwietniu 2007 r. Teren budowy o powierzchni 30 m². W wykopie budowlanym zarejestrowano następującą stratygrafię: (a) warstwa gruzowiska współczesnego miąższości 0,30 m, (b) ciemnobrunatny piasek lekko gliniasty miąższości 0,30 m, (c) brunatny piasek przemieszany ze spalenizną miąższości 0,35 m, (d) calec, jasnożółta glina. W wykopie znaleziono fragmenty ceramiki naczyniowej, kafle piecowe oraz polepę. Na podstawie cech technologicznych ceramiki najwcześniejszy poziom znalezisk (warstwa C) jest datowany na XVII wiek, późniejszy (warstwa B) na XVIII i XIX wiek. Zauważa się, że miejsce obecnej budowy jest

posadowione bezpośrednio za linią fosy miejskiej, która biegła obecną ulicą Wiosny Ludów.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzory archeologicznego wykonanego przy budowie domu gospodarczego zlokalizowanego przy ulicy Wiosny Ludów, Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XIII – ulica Dąbrowskiego 13 przy narożniku z ulica Wiosny Ludów, budowa domu handlowego. Prace wykonano w maju i czerwcu 2007 r. Po wcześniejszym rozebraniu budynku mieszkalno – gospodarczego przystąpiono do budowy nowego obiektu. W wyznaczonych nowych fundamentach stwierdzono następującą stratygrafię. Od strony ulicy Wiosny Ludów zarejestrowano następującą stratygrafię: (a) warstwa silnie sperturbowana miąższości 0,5 m, współczesna stanowiąca pozostałość po rozebranych budynku, (b) warstwa gruzowiska przemieszana z brunatnym piaskiem, miąższości 0,3 m, będąca podsypka po rozebranych obiekcie, (c) warstwa ciemnobrunatnego piasku silnie podmokłego ze względu na bliskość dawnej fosy, miąższości 0,3 m, z nieliczną zawartością ruchomego materiału archeologicznego w postaci ceramiki naczyniowej pochodzącej z XVII – XIX wieku.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych na terenie budowy budynku handlowego zlokalizowanego przy ulicy Dąbrowskiego 13 w Środzie Wielkopolskiej, Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XIV - ulica Witosa, budowa warsztatu mechanicznego. Prace wykonano we wrześniu 2009 r. Na obszarze 120 m² zbudowano warsztat. W wykopie budowlanym stwierdzono następującą stratygrafię: (a) humus, ciemnobrunatny piasek gliniasty silnie sperturbowany, miąższości 0,55 m, (b) warstwa II, gliniasty ciemnoszary piasek, miąższości 0,30 m, (c) warstwa III, ciemnobrunatny piasek gliniasty, miąższości 0,40 m, (d) warstwa

IV, brunatny lekki torf barwy brunatnej miąższości 0,20 m, (c) caleb, ciemnożółty gliniasty piasek. W stropie warstwy I natrafiono na kilkanaście fragmentów ceramiki pochodzącej z XVIII wieku. Zauważa się, że teren inwestycji częściowo znajduje się w obrębie mokradeł podmiejskich, otaczających miasto od strony północnej, które były sukcesywnie zasypywane poczynając od połowy XX wieku.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy budowie warsztatu mechanicznego w Środzie Wielkopolskiej, ulica Witosa (działka nr 10569/3), Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XV – Stary Rynek 10, budowa domu mieszkalnego i gospodarczego.

Prace archeologiczne wykonano w październiku 2008 r. Teren inwestycji obejmujący obszar około 60 m² jest położony na zapleczu obecnego zarysu czworobocznego rynku z ośmioma ulicami narożnikowymi wytyczonymi zasadniczo u schyłku średniowiecza. Dom w rynku pod nr 10 jest zlokalizowany przy zachodniej jego pierzei. W wykopie budowlanym zarejestrowano następującą stratygrafię: (a) warstwa współczesna odzwierciedlająca podsypkę fundamentową dawniejszych zabudowań, które w latach 50.- XX wieku rozebrano, miąższości 0,15 m, (b) warstwa kamieni średniej wielkości na zaprawie wapiennej, miąższości 0,25 – 0,30 m, (c) ciemnobrunatny piasek lekko gliniasty miąższości 0,15 m. W wykopie stwierdzono fragmenty ceramiki naczyniowej pochodzącej z XV - XVI wieku oraz z XVIII wieku. Podsumowując wyniki badań przeprowadzonej na tej działce należy zauważyć, że najdawniejsze ślady pochodzą z XV – XVI wieku, być może jest to fragment warstwy kamieni wcinającej się pod fundament domu sąsiadującego z analizowaną działką, późniejsze pochodzące z XVIII wieku łączyć należy z bliżej nie określoną przebudową dokonaną na tej działce około

XVIII wieku. Wreszcie ostatni etap zmian dokonany na tej działce, to rozbiórka zabudowy przeprowadzona w połowie lat 50.-tych XX wieku. Nie zarejestrowano śladów po osadnictwie, które można by łączyć z osadnictwem przedlokacyjnym.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych przy budowie domu mieszkalnego i gospodarczego w Środzie Wielkopolskiej (działka nr 1731, 1732), Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XVI – ulica Górki (działka nr 1068/1), budowa domu mieszkalnego.

Prace archeologiczne wykonano w marcu 2009 r. Teren inwestycji obejmuje obszar około 100 m². W wykopie budowlanym zarejestrowano następującą stratygrafię: (a) humus ciemnobrunatny piasek gliniasty, miąższości 0,15 m, (b) warstwa II, glinisty szary piasek miąższości 0,20 m, (c) warstwa III, ciemnobrunatny piasek przemieszany z gruzem, (d) calec, ciemnożółty gliniasty piasek. W obrębie wykopu odnotowano jedynie luźne fragmenty ceramiki naczyniowej pochodzące z XVIII - XIX wieku. Odkryte ślady, to zapewne pozostałości po procesie rozszerzania się granic miasta w kierunku północy.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych przy budowie domu mieszkalnego w Środzie Wielkopolskiej, ulica Górki (działka nr 1068/1), Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XVII – ulica Szarytek, budowa wielorodzinnego budynku mieszkalnego.

Prace archeologiczne wykonywano od kwietnia do sierpnia 2008 r. Teren inwestycji obejmował obszar 300 m². W wykopie budowlanym zarejestrowano następującą stratygrafię: (a) humus, szarobrunatny piasek gliniasty miąższości 0,30 m, (b) warstwa II, brunatny piasek lekko gliniasty, miąższości 0,35 m, (c) calec, jasnożółty piasek gliniasty. W wykopie odnotowano jedynie

ruchomy materiał archeologiczny w postaci ceramiki naczyniowej pochodzącej z XVIII – XIX wieku.

Literatura: M. Brzostowicz, H. Machajewski, Sprawozdanie z prac archeologicznych wykonanych podczas budowy domu mieszkalnego w Środzie Wielkopolskiej, ul. Szarytek, Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XVIII – cukrownia w Środzie Wlkp., ul. Niedziałkowskiego, przebudowa pakowni (działka nr 3081/1). Prace archeologiczne wykonywano od lutego do czerwca 2008 r. Teren cukrowni wpisano do rejestru zabytków pod nr 247/Wlkp./ A w dniu 6.09.2005 r. W związku z budową nowych urządzeń cukrowniczych wyburzeniu uległa znaczna część dawniejszych zabudowań cukrowni, które zbudowano w 1880 r. W wykopach fundamentowych stwierdzono następującą stratygrafię: (a) poziom wylewki betonowej łączonej z przebudową wyburzanego obiektu dokonana w 1970 r., miąższości 0,15 m, (b) poziom jasnożółtego piasku, podsypki, miąższości 0,20 m, (c) poziom ciemnobrunatnego piasku przemieszanego z gruzem, miąższości 0,40 m, (d) cielec, jasnożółty piasek. W obrębie wykopów budowlanych nie odnotowano ruchomego materiału archeologicznego. Warto jednak zauważyć, że teren cukrowni był dawniej obszarem, na którym stosunkowo często odnotowywano różnego rodzaju ślady po dawnym osadnictwie zwłaszcza ludności kultury pomorskiej i łużyckiej (por. katalog).

Literatura: H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego przy przebudowie budynku pakowni na terenie cukrowni w Środzie Wielkopolskiej, Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XIX – ulica Lipowa, Gimnazjum nr 1 w Środzie Wlkp., budowa zatoki parkingowej (działka nr 2846/3, 2848/6, 2849/4, 2848/7). Prace archeologiczne wykonano w okresie od lipca do sierpnia 2009 r. W

wykopie budowlanym obejmującym obszar ponad 1000 m² stwierdzono następującą stratygrafię: (a) humus, szarobrunatna próchnica miejscami silnie sperturbowana miąższości 0,25 m, (b) warstwa II, brunatny piasek miąższości 0,15 m, (c) calec, ciemnogliniasty piasek. W warstwie I odnotowano jedynie ruchomy materiał archeologiczny w postaci kilkunastu fragmentów naczyń ceramicznych pochodzących z XVIII wieku. Można przypuszczać, że teren obecnej zatoki parkingowej był zagospodarowany zwłaszcza w okresie wczesnonowożytnym w dobie rozwijania się miasta na tzw. przedmieściach pyzdrskich, a później przy drodze prowadzącej do w kierunku Śremu i Jarocina.

Literatura: H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych przeprowadzonych w Środzie Wielkopolskiej podczas budowy zatoki parkingowej przy Gimnazjum nr 1, ul. Lipowa, Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XX – ulica Topolska, budowa bloku mieszkalnego (działka nr 27/4, 28/2, 27/5). Prace archeologiczne wykonano od listopada 2007 do maja 2008 r. Z uwagi na sprzyjające warunki terenowe wykonano penetracje powierzchniową obszaru, rejestrując kilkadziesiąt fragmentów ceramiki wczesnonowożytnej. Wykop budowlany obejmował obszar 1200 m². W wykopie stwierdzono następującą stratygrafię: (a) humus szarobrunatny piasek miąższości 0,30 m, (b) warstwa II ciemnobrunatny piasek lekko gliniasty, miąższości 0,35 m, (c) cale, jasnożółty piasek lekko gliniasty. W warstwie I stwierdzono fragmenty ceramiki pochodzącej z XVIII – XIX wieku. Zauważa się, że rejon budowy bloku mieszkalnego znajdował się na przedpolach dawnej Środy Wlkp., w kierunku których miasto bardzo późno zaczęło się rozwijać.

Literatura: H. Machajewski, Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych przy budowie bloku

mieszkalnego przy ulicy Topolskiej w Środzie Wielkopolskiej, Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

stanowisko 58/XXI – ulica Kilińskiego 13, budowa budynku mieszkalnego (działka nr 1024/3). Prace archeologiczne wykonano w październiku 2008 r. Wykop budowlany obejmował powierzchnię około 70 m². W wykopie zarejestrowano następującą stratygrafię: (a) warstwa I, silnie sperturbowana, współczesny poziom gruzu i brunatnego piasku lekko gliniastego miąższości 0,30 m, (b) warstwa II, ciemnobrunatny piasek gliniasty miąższości 0,40 m, (calec, ciemnożółty piasek gliniasty. Ruchomy materiał archeologiczny odnotowano jedynie w warstwie II w postaci 6 fragmentów ceramiki naczyniowej pochodzącej z XVIII – XIX wieku. Lokalizacja działki znajduje się poza zwartą zabudową starego miasta, w sąsiedztwie cieków wodnych obecnie stopniowo zasypywanego.

Literatura: H. Machajewski, Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego wykonanego przy budowie domu mieszkalnego w Środzie Wlkp., ul. Kilińskiego 13, Poznań (maszynopis WUOZ Poznań).

Uwagi: na obszarze starego miasta Środy Wielkopolskiej stwierdza się pozostałości zasadniczo następujących jednostek kulturowych:

- a) nikiłe ślady osadnictwa przedlokacyjnego pochodzące z X – XI wieku odkryte na obszarze około 0,4 ha (stanowisko 58/VI, stanowisko 58/VII),
- b) wyjątkowo intensywne pozostałości osadnictwa od czasów rozwoju miasta lokacyjnego w późnym średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych obejmujące obszar około 1,6 ha (niemal w każdym wykopie w obrębie starego miasta)
- c) wyraźne pozostałości po osadnictwie z czasów nowożytnych znajdowane niemal w każdym wykopie w obrębie starego miasta oraz z jego otoczeniu.

- d) brak, jak dotychczas, ujawnionych pozostałości po osadnictwie z doby starożytności może być następstwem jego zniszczenia dokonanego przez osadnictwo późniejsze, w przypadku Środy Wielkopolskiej, zwłaszcza z późnego średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych.

Środa Wielkopolska, stanowisko 59

AZP: 56 -31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 59 wprowadzona w 1984 r. , na obszarze nr 109.

Lokalizacja: „na cmentarzu żydowskim” położonym w północnej części miasta w sąsiedztwie cmentarza katolickiego i parku miejskiego nad Moskawą.

Odkrycie: przypadkowe w 1909 r. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: skarb, składający się z berła sztyletowego, naramiennika brązowego, bransolety, ukryty w naczyniu ceramicznym.

Chronologia: wczesna epoka brązu – kultura unietycka

Zbiory: MA – Poznań

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373

Literatura: W. Sarnowska 1976, s. 202.

Środa Wielkopolska, stanowisko 60

AZP: 56 -31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 60 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 110.

Lokalizacja: „na terenie Środy Wlkp.”

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsce znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: prawdopodobnie cmentarzysko. Brak informacji o materiale ruchomym lub obiektach archeologicznych.

Chronologia: wczesna epoka brązu – kultura unietycka

Zbiory: brak informacji.

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Literatura: W. Sarnowska 1976, s. 202.

Środa Wielkopolska, stanowisko 61

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 61 wprowadzona w 1984 r. , na obszarze – nr 111.

Lokalizacja: „północne okolice Środy Wlkp.”

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: prawdopodobnie skarb, który tworzyły 2 szpile oraz sztylet brązowy.

Chronologia: wczesna epoka brązu – kultura przedłużycka

Zbiory: brak informacji

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Literatura: M. Gedl 1975, s. 130.

Środa Wielkopolska, stanowisko 62

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 112 wprowadzona w 1984 r. , na obszarze – nr 112.

Lokalizacja: „okolice Środy Wlkp.”

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy, luźno na powierzchni szpila brązowa.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka, III okres epoki brązu.

Zbiory: dawniej – Museum für Völkerkunde Berlin, inw. Id, 1241

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Literatura: St. Kurnatowski 1964, s. 172 – 173.

Środa Wielkopolska, stanowisko 63

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 63 wprowadzona w 1984 r. , na obszarze – nr 113.

Lokalizacja: na północ od dworca kolejowego w Środzie Wlkp., zapewne na terenie dzisiejszej Cukrowni w Środzie Wlkp.

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe, z którego pochodzą liczne naczynia ceramiczne oraz nóż brązowy.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka – IV okres epoki brązu.

Zbiory: brak danych. Prawdopodobnie część znalezisk z tego cmentarzyska przechowywał w okresie międzywojennym Władysław Kozubski, miejscowy piekarz, kolekcjoner znalezisk archeologicznych.

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 64

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 64 wprowadzona w 1984 r. , na obszarze – nr 114.

Lokalizacja: „na polu Kremera” na terenie Środy Wlkp.

Odkrycie: przypadkowe w 1910 lub 1911 r. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: skarb przedmiotów brązowych w postaci 2 bransolet.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka – IV/V okres epoki brązu

Zbiory: dawniej KFM – Poznań, brak informacji o numerach.

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Literatura: Katalog wystawy zabytków przedhistorycznych, Poznań 1927, nr 1185 – 1188.

Środa Wielkopolska, stanowisko 65

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 65 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 115.

Lokalizacja: „na terenie Środy Wlkp.” prawdopodobnie w okolicy cmentarza katolickiego.

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe, z którego pochodzi 1 naczynie ceramiczne.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka – IV/V okres epoki brązu.

Zbiory: dawniej KFM – Poznań, brak informacji o numerach.

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Literatura: B. Erzepki, J. Kostrzewski 1914, z.3, tabl. L, nr 31-32.

Środa Wielkopolska, stanowisko 66

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 66 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 116.

Lokalizacja: „na terenie Środy Wlkp. gdzieś nad Moskawą”.

Odkrycie: przypadkowe w 1890 r. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: skarb przedmiotów brązowych składający się z zapinki okularowatej, 5 bransolet brązowych złożonych w naczyniu ceramicznym.

Chronologia: epoka żelaza – kultura łużycka – okres halsztacki.

Zbiory: dawniej KFM – Poznań, brak informacji o numerach

Archiwum : MA – Poznań,teczka nr 3373.

Literatura: J. Kostrzewski 1914, s. 336 – 339.

Środa Wielkopolska, stanowisko 67

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 67 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 117.

Lokalizacja: na terenie cmentarza katolickiego i sąsiadującego z nim od strony północno – wschodniego nie istniejącego już cmentarza żydowskiego. Lokalizacja wg Henryka Machajewskiego (2009 r.) na podstawie danych znajdujących się w archiwum MA- Poznań,teczka nr 3373.

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku podczas eksploracji piasku. Na początku XX wieku liczne luźno pozyskiwane materiały archeologiczne w postaci ceramiki naczyniowej. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsce znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe, z którego pochodzą liczne naczynia ceramiczne.

Chronologia: epoka brązu – kultura łużycka.

Zbiory: MA – Poznań, nr inw. 1940: 2; MA – Kraków, nr inw. 5545.

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Literatura: F. Maciejewski 1960, s.205; B. Urbańska 2004.

Środa Wielkopolska, stanowisko 68

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 68 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 118.

Lokalizacja: „w pobliżu miasta, góra z młynem”. Opis, wg Henryka Machajewskiego (2009 r.), może dotyczyć wyniesienia z młynem istniejącym jeszcze w latach 60.-tych XX wieku, znajdującego się w pobliżu nie istniejących już łazienek miejskich.

Odkrycie: przypadkowe w lipcu 1908 r. dokonane przez Wilhelma Schmidta, potwierdzone jeszcze w okresie międzywojennym przez Władysława Kozubskiego, lokalnego zbieracza zabytków archeologicznych., który widział owe odkrycie. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko z grobem skrzynkowym, zbudowanym z płyt wapiennych.

Chronologia: epoka żelaza – kultura pomorska (?)

Zbiory: brak danych.

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 69

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 69 wprowadzona w 1984 r., na obszarze - nr 119.

Lokalizacja: brak danych.

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe, z którego pochodzą przynajmniej 2 popielnice z pokrywami.

Chronologia: epoka żelaza – kultura pomorska.

Zbiory: brak danych

Archiwum: MA – Poznań, teczka nr 3373.

Literatura: T. Malinowski 1981, t. 3, s. 99.

Środa Wielkopolska, stanowisko 70

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 70 wprowadzona w 1984 r. , na obszarze – nr 120.

Lokalizacja: brak danych.

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe, z którego pochodzą przynajmniej 3 groby.

Chronologia: epoka żelaza – kultura pomorska.

Zbiory: brak danych

Archiwum: MA – Poznań, teczka nr 3373.

Literatura: T. Malinowski 1981, s. 99.

Środa Wielkopolska, stanowisko 71

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 71 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 121.

Lokalizacja: brak danych.

Odkrycie: przypadkowe w 1905 r. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znalezienia nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe, z którego pochodzą przynajmniej dwa groby.

Chronologia: epoka żelaza – kultura pomorska.

Zbiory: MA – Poznań, nr inw. KFM 1905: 63.

Archiwum: MA – Poznań, nr teczki 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 72

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 72 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 122.

Lokalizacja: „w południowej części miasta”.

Odkrycie: przypadkowe w 1897 r. dokonane przez miejscowego nauczyciela (brak danych o nazwisku znalazcy). W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w 1984 r. w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski „miejsca znalezienia nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: skarb monet rzymskich składający się przynajmniej z 60 denarów, w tym monety Wespazjana, Titusa, Domicjana, Hadriana Soibina, Antoniusa Piusa, Faustyny, Marka Aureliusza, Faustyny Młodszej, Kommodusa, Septymiusza Sewera, Julii, Karakalli, Heliogabalusa, Elogabalusa.

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska, skarb ukryty w 1 połowie III wieku.

Zbiory: zbiór ten znajdował się w posiadaniu rotmistrza Thosta z Heidelbergu.

Archiwum: MA – Poznań, teczka nr 3373.

Literatura: M. Gumowski 1958, s.127, nr 91/a.

Środa Wielkopolska, stanowisko 73

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 73 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 123.

Lokalizacja: brak danych

Odkrycie: przypadkowe w 1895 r. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znalezienia nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: ślad osadniczy, drobne znalezisko w postaci denara Faustyny.

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska, znalezisko z III wieku.

Zbiory: brak danych

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Literatura: M. Gumowski 1958, s. 127, nr 91/b.

Uwaga: wg M. Gumowskiego jest to znalezisko „gdzieś w powiecie”, natomiast wg archiwum z rejonu miasta Środy Wlkp.

Środa Wielkopolska, stanowisko 74

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 74 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 124.

Lokalizacja: brak danych.

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: skarb, w tym moneta węgierska.

Chronologia: kultura okresu wczesnego średniowiecza – skarb ukryty po 1047 r.

Zbiory: brak danych

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373

Literatura: J. Ślaski, St. Tabaczyński 1959, s. 61.

Środa Wielkopolska, stanowisko 75

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 75 wprowadzona w 1984 r., na obszarze – nr 125.

Lokalizacja: brak danych

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: skarb monet srebrnych, w tym 4 denary Władysława Jagiełły

Chronologia: kultura okresu średniowiecza – skarb ukryty w XV wieku.

Zbiory: brak danych

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373

Środa Wielkopolska, stanowisko 76

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wg AZP – Środa Wlkp., stan. 76 wprowadzona w 1984 r. , na obszarze – nr 126.

Lokalizacja: brak danych

Odkrycie: przypadkowe w XIX wieku. W trakcie penetracji powierzchniowej prowadzonej w ramach akcji „Archeologicznego Zdjęcia Polski” miejsca znaleziska nie zidentyfikowano.

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne popielnicowe, z którego pochodzi popielnica z pokrywą.

Chronologia: epoka żelaza – kultura pomorska

Zbiory: brak danych

Archiwum: MA – Poznań,teczka nr 3373.

Środa Wielkopolska, stanowisko 77

AZP: 56 – 31

Dawna nazwa i numer: numeracja wprowadzona w 2009 r. na podstawie przeprowadzonej kwerendy źródłowej, na obszarze nr 127.

Lokalizacja: brak danych

Odkrycie: początek XX wieku lub przełom XIX i XX wieku, oraz dary pochodzące zapewne z tego samego miejsca przekazane do muzeum w Poznaniu przez Stanisława Janiszewskiego z Poznania (z 1928 r.)

Rodzaj znaleziska i opis: cmentarzysko ciałopalne grobów jamowych i popielnicowych. Wśród zachowanych obiektów znajdowały się: naczynie ceramiczne, wisiołek brązowy, nożyce żelazne, bransolety brązowe, brązowy kabłąk od zapinki, przęślik gliniany, stopiony paciorek szklany, waza ostroprofilowana.

Chronologia: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska z II – III wieku.

Zbiory: MA – Poznań, nr 1908: 504, 573; nr 1928: 413; 1943: 47; 1943: 247.

Naczynie wazowate znajdowało się przed II wojną światową w prywatnych zbiorach rodziny Palczewskich ze Środy Wlkp., ul. Kilińskiego 5.

Archiwum: „prywatne archiwum Stanisława Jasnosza”, znajdujące się w Instytucie Prahistorii UAM w Poznaniu.

Literatura: A. Lipińska 1959, s. 248, ryc. 3.

Bibliografia:

Uwaga: w tym miejscu cytujemy prace jedynie te, które ukazały się w druku.
Natomiast maszynopisy opracowań wyników badań archeologicznych wymieniane są przy stanowisku, którego dotyczą.

Bartkowski T.

1968 Podział Polski północno – zachodniej na regiony fizycznogeograficzne, Poznań.

Bielińska M.

1967 Kancelaria i dokumenty Wielkopolskie XIII wieku, Wrocław.

Bogucka M., Samsonowicz H.

1986 Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej, Wrocław.

Callier E.

1890 Środa, (w:) B. Chlebowski, W. Walewski (red.), Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa, s. 159-162.

Dąbrowski H.

1990 Od lokacji miasta do wojen szwedzkich w połowie XVII w., (w:) St. Nawrocki (red.), Dzieje Środy Wielkopolskiej, Środa Wielkopolska, s. 47-68.

Durczewski D.

1960 Skarby halsztackie z Wielkopolski, Przegląd Archeologiczny, t. 13, s. 63-120.

Dymaczewski A.

1958 Cmentarzysko z Żrenicy, pow. Środa, Zeszyty Naukowe UAM, Archeologia – Etnografia, s.3-34.

Erzepki B., Kostrzewski J.

- 1914 Album zabytków przedhistorycznych Wielkiego Księstwa Poznańskiego zebranych w Muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, zeszyt 3. Poznań.
- Gedl M.
- 1975 Kultura przedłużycka, Wrocław.
- Gomolec L.
- 1935 Ziemia średzka, Środa.
- 1939 Dzieje stolicy politycznej Wielkopolski, (w:) Nasz Region. Dodatek kulturalno – oświatowy do Kuriera Średzkiego, czerwiec 1939, s.2-4.
- Górczak Zb.
- 2002 Najstarsze lokacje miejskie w Wielkopolsce (do 1314 r.), Poznań.
- Grygorowicz A.
- 1974 Zastosowanie metod planowania przestrzennego do badań dawnych układów osadniczych (na przykładzie Krakowa z 1 połowy XIII wieku), Gliwice.
- Gumowski M.
- 1958 Moneta rzymskich w Polsce, Przegląd Archeologiczny, t. X, s. 87-149.
- Hensel W., Kurnatowska Z.
- 1987 Studia i Materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej, t. 6, Wrocław – Poznań.
- Jażdżewski K.
- 1936 Kultura pucharów lejkowatych w Polsce zachodniej i środkowej, Poznań.
- Katalog...
- 1927 Katalog wystawy zabytków przedhistorycznych ze zbiorów prywatnych urządzonej w Dziale Przedhistorycznym Muzeum Wielkopolskiego, Poznań.
- Kaczmarek J. E.
- 1996 Organizacja badań i ochrony zabytków archeologicznych w Poznaniu (1720-1958), Poznań.

Kobusiewicz M. (red.)

2009 Pradzieje Wielkopolski, Poznań.

Kostrzewska M.

1953 Wykaz nabytków Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w latach 1952 – 1953, *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. IV, s. 287-300.

Kostrzewski J.

1914 Wielkopolska w czasach przedhistorycznych, Poznań.

1955 Wielkopolska w pradziejach, Warszawa – Wrocław.

Kostrzewski J., Chmielewski W., Jażdżewski K.

1965 Pradzieje Polski, Wrocław-Warszawa-Kraków.

Kronika ...

1965 Kronika Wielkopolska, tłumaczenie K. Abgarowicz, opracowanie B. Kürbis, Warszawa.

Królak A.

1935 Kościoły średnie do XVIII w., *Nowa Gazeta Środy*, Środa.

Krygowski B.

1958 Krajobraz Wielkopolski, Poznań.

1972 Geografia fizyczna Polski, Warszawa.

Kurnatowska Z., Łosińska A.

1990 Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Wielkopolsce, (w:) Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce, Poznań, s. 105-153.

Kurnatowski St.

1964 Materiały do środkowego okresu epoki brązu w Wielkopolsce, *Przegląd Archeologiczny*, t. XVII, s. 122-201.

Lipińska A.

1959 Wykaz nabytków Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w latach 1943 – 1944, *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. 10, s. 246-259.

Łuka L.

1952 Wykaz nabytków Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1951 r., *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. III, s. 150-171.

Machajewski H.

- 1981 Kultura przeworska a kultura wielbarska w Wielkopolsce, *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. 28, s. 48 – 64.
- 1985 Z badań nad osadnictwem Niecki Jezior Bnińskich w młodszym okresie przedrzymskim i okresie rzymskim, (w:) *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Mikroregion bniński*, Poznań, s. 119-139.
- 1986 Stan i potrzeby badań nad okresem przedrzymskim i okresem rzymskim w Wielkopolsce, (w:) K. Godłowski, R. Madyda – Legutko (red.), *Stan i potrzeby badań nad okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce*, Kraków, s. 265-299.
- 1998 Z historii odkryć archeologicznych (część I), *Średzki Kwartalnik Kulturalny*, nr 2, Kwiecień-czerwiec, s. 21-27.
- 1998a Z historii odkryć archeologicznych (część II), *Średzki Kwartalnik Kulturalny*, nr 3, Lipiec – wrzesień, s. 35-39.
- 2007 Wielkopolska północna w późnym okresie rzymskim i we wczesnej fazie okresu wędrówek ludów, *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. 43, s. 77 – 97.

Maciejewski Fr.

- 1960 Wykaz nabytków Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w latach 1940 – 1942, *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. XI, s. 203-223.

Malinowski T.

- 1961 Katalog cmentarzysk kultury łużyckiej, Poznań.
- 1981 Katalog cmentarzysk kultury pomorskiej, t.3, Słupsk.
- 1985 Z otchłani wieków, Poznań.

Milecka K.

- 1998 Historia działalności człowieka w okolicach Giecza i Wagowa w świetle analizy pyłkowej, *Biblioteka Studiów Lednickich*, nr 3, s. 43-95.

Münch H.

- 1946 Geneza rozplanowania miast wielkopolskich XIII i XIV wieku, Kraków.
- Münch H., Linette E., Pic J.
- 1960 Studium historyczno – urbanistyczne. Środa, Poznań (archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, akta 4161, teczka nr 5435-5441).
- Pawlak E., P, Kabaciński J., Sobkowiak – Tabaka I., Czerniak L., Prinke D., Silska P., Machajewski H., Rewekant A., Sikorski A.
- 2008 Kijewo, stan. 4, pow. średzki. Materiały do badań nad osadnictwem pradziejowym i wczesnośredniowiecznym, *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. 44, s. 185-342.
- Ruszczyńska T., Sławska A. (red.),
- 1964 Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. V, woj. poznańskie, zeszyt nr 4, powiat średzki, Warszawa.
- Sarnowska W.
- 1969 Kultura unietycka w Polosce, Wrocław.
- 1975 Kultura unietycka, katalog, Wrocław.
- Schmidt W.
- 1904 Historia miasta Środy, *Dziennik Poznański*, Poznań.
- Smoczyńska Ł.
- 1952 Kultura ceramiki wstęgowej w Wielkopolsce, *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. 3, s. 1-84.
- Ślaski J., Tabaczyński St.
- 1960 Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski. Materiały, Warszawa.
- Szafrański Wł.
- 1955 Skarby brązowe z epoki wspólnoty pierwotnej (IV – V okres epoki brązowej) w Wielkopolsce, Warszawa.
- Tobolski K.
- 2005 Przemiany osadnicze na terenie Nizu Polskiego podczas okresu wędrówek ludów w świetle analizy palinologicznej, (w:) P.

Kaczanowski, M. Parczewski (red.), Archeologia o początkach Słowian, Kraków, s. 281-292.

Urbańska B.

2004 Cmentarze średzkie, Środa Wielkopolska.

Widawski J.

1973 Miejskie mury obronne w państwie polskim do początku XV wieku, Wrocław.

Wędzki A.

1990 Okres starożytności i wczesnego średniowiecza, (w:) St. Nawrocki (red.), Dzieje Środy Wielkopolskiej, Środa Wielkopolska, s. 17-46.

Zierhofferowie Z., K.

1987 Nazwy miast Wielkopolski, Poznań.

